

MAKKAI SÁNDOR

MAGUNK REVÍZIÓJA

- 1931 -

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Ne add el! - Ne változtasd! 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/deed.hu>

TARTALOM
PARANCSOLÓ TÉNYEK
IMPÉRIUM LÉLEKBEN ÉS IGAZSÁGBAN
AZ EGYSÉG ÉRCALAPJA
FORRÁSOK A KŐSZIKLÁBAN
A KÉRDEZŐ JÖVENDŐ

PARANCSOLÓ TÉNYEK

Az evangéliumban találkozunk Natanael-lel, az *előítélet* örök típusával. - Az evangélium forró szélzúgása megindult a földön. Jézus első tanítványait választja el. Csak az imént hódított meg egy lelket: Filepet. A meghódított lélek, mint a szélben kigyúlt ház: tovább lobogja a szent tüzet; lelkendezve újságolja Natanaelnek: „Aki felől írt Mózes a törvényben és a próféták, megtaláltuk a Názáreti Jézust, Józsefnek fiát.” De Natanael szíve nem fog tüzet. Nem lobban lelkesedésre. Hidegen, visszautasítóan felel: „*Názáretből támadhat-e valami jó?*” Örökre jellemző megnyilatkozása ez az előítéletnek. Natanael, a kegyes, tudós és hű zsidó, a rabbik és a farizeusok elvtársa bölcsen tudja és teljesen meg van győződve arról, hogy „aki felől írt Mózes a törvényben, és a próféták”: az Izrael reménysége, szabadítója, a Messiás csak Jeruzsálemből jöhet. Mert minden igazság csak Jeruzsálemből származhat. Az, ami máshonnan jő, a törvény tudatlan nép köréből, a bűnös, sötét „vidék”-ről: *előre* rossz, átkozott, kárhózas. „*Valami*” Jézus, a József fia... de nem is fontos, hogy ki az, akiről szó van, hogy mit mond, mit akar vagy tesz, teljesen elég, hogy Názáretből jő. Tehát nem lehet jó, igaz, szent, Messiás. Az előítélet lényege az, hogy a nem lényeges körülmények döntők előtte.

Natanael később kénytelen volt megváltoztatni a felfogását. Legyőzte az előítéletet, mert látott és meggyőződött. De ez a kijelentése ott maradt a Szentírásban jellemzésére és megszegyenítésére az előítéletek láncában vergődő lelkeknek. Mi lett volna Natanaelből, ha megmarad az előítélet börtönében? Sohase látta volna meg a fölszabadító, nagyszerű, isteni igazság életét! Benne maradt volna a legborzasztóbb helyzetben: saját maga kötötte volna be a szemét az előítélet kendőjével s ezzel az igazságot, az életet zárta volna el magától örökre. Mi tudjuk már, ki és mit jelentett e világra nézve az, akit Natanael egy kézlegyintéssel akart elintézni. Mi teljes mértékben látjuk ennek az előítéletnek botorságát. És mégis azt mondom: egész világunk, egész életünk ebben a vakságban tántorog.

Nem szabad lekicsinyelnünk azokat a legártatlanabbnak látszó jelenségeket sem, amelyek mindennapi életünket szövik át meg át az előítéletek szálaival. Csak mosolyogni szoktunk azon, hogy az öreg gazdasszonynak „nem lehet” jó az, amit a fiatal készít. Egyszerűen azért, mert ő nem úgy csinálta, nála, az ő idejében másként készült. Ezerszer is látjuk, hogy valakinek a megítélésében miként meredeznek köfalként előtérbe a kérdések: kinek a fia vagy leánya, milyen társadalmi osztályból való, van-e diplomája, kik a pártfogói, hallottuk-e már a nevét, milyen városban vagy intézménynél szolgál, s szent borzalommal tekintünk például arra a vakmerőre, aki elsőnek bízta rá egy orvosra a zápfogát vagy a féregnyúlványát. És viszont: a reklám megfelelően ügyes pufogása és rakétázása esetén ugyan kinek volna külön véleménye egy könyvről, képről, divatról vagy emberről? Az apák és fiak között a tragikumig fokozódhat az előítéletnek ez a kölcsönös dilemmája: ami *új*, az nem lehet jó; ami *régi*, az feltétlenül rossz. Mindenki tudja, hogy milyen előítéletek uralkodnak az *irodalmi* alkotások megítélésében: körülbelül minden ünnepezt írónak az előítéletek kása-hegyén kellett átrágnia magát az elismertetéshez. A *tudomány* birodalmában a nevetségességig halmozódik az újat jelentő felfedezés vagy elmélet útjában az előítéletek torlasza. A *politikai* és *társadalmi* élet szinte alig látszik egyébnek előítéletek zűrzavaránál. Kétségbeejtő előítélet a *sovinizmus* lényege, - úgy látszik, kiirthatatlan előítélet a *többségnek* az a véleménye a *kisebbséggel* szemben, hogy ez az utóbbi feltétlenül megbízhatatlan és elnyomandó. Kicsi vagy nagy dolgok rengetege bizonyítja: micsoda átk a emberi életnek az előítélet. Mert *előítélet* minden lezárt fogalom és álláspont az élet változásaival, a folyton változó élettel szemben.

Minden lezárt fogalom és álláspont? Ez talán mégis túlzás! Elismerem, hogy a kérdés tulajdonképpen nem egyszerű, sőt, nagyon is bonyolult. Kétségtelen, hogy az a folyamat, ahogy az előítélet keletkezik, *szükségképpen* és *elkerülhetetlen*. Nem csak, hanem *jogosult* is. Egy

bizonyos *pontig* az, viszont azon a ponton túl *lelkileg életveszélyes*. A kérdés az: *hol van, melyik* az a fordulópont, ahol a megismerés folyamata átfordul az előítélet útvesztőjébe?

Herakleitos ősi megállapítása szerint a világ és az élet szakadatlanul hullámszerű és rohanó folyam. Ez a folyam a lelkünkön zuhog át és azt az ingerek kozmikus záporával borítja el. Elsodortatna és megfulladna az ember, ha valami módon úrrá nem lehetne efölött az áradat fölött. Lelkünk ezt a „lélegzetvételnyi” uraságot, ezt a legalább ideiglenes és folyton megismétlődő fölülkerekedést az által szerzi meg, hogy fogalmakat alkot az őt érő, elborító, rajta ázuhogó s őt magával ragadó valóságáradat mozzanatairól. Ezek a fogalmak a gát, a háló, a keret, az edény, melyekkel az ember megállítja, bezárja, szemléli és megérti a valóságot, s egyben a saját öntudatos részévé, életévé teszi.

Tapasztalás és tanulás lassanként a természeti és szellemi világ egészét fogalmasítja és rendszerezi, s ebből a rendszerből logikai és erkölcsi elveket von ki, melyek tudásunkat és jellemünket határozzák meg. Itt nem részletezhető módon, de ezen az úton alakulnak ki világ-nézeti, erkölcsi, művészeti, politikai, pedagógiai és mindenféle nézeteink, meggyőződéseink, egész világunk és ez együtt mind saját magunk vagyunk, az illető konkrét ember, a személyiség, a maga életpályájával és életgyakorlatával.

Ez a folyamat természetes, törvényszerű, szükségképpen. De, - és ez a de itt a fontos! - tudnunk kell, hogy maga az életvalóság, melyet fogalmaink, ítéleteink, világrendszerünk értelmi formái megragadni igyekeznek, nem áll meg noha, folyton megy tovább s eközben folyton új és új habokat vet fel, változik: *tehát fogalmaink egy idő múlva többé nem fejezi ki és nem fedik az életet, a valóságot magát.*

Vannak gondolkozók - pl. Bergson, - akik szerint a fogalomnak és az életnek ez az inkongruenciája általában vonatkozik minden fogalomra, a fogalomra magára.

Ennek az előadásnak a keretében nem lehet vitát kezdeni az ismeretelmélet legmélyebb alapjairól és legfinomabb distinctióiról. Áll azonban ez az igazság abban a szűkebb és speciálisabb értelemben, hogy az emberekről, *az életről alkotott és az élet gyakorlati menetét irányító elveink, meggyőződéseink*, ezek az elsősorban lelki és erkölcsi „fogalmasítások” a folytonosan új fordulatokba hullámszerű életvalóságot csak ideiglenesen tudják fedni és kifejezni, anélkül hogy ez a tény befolyásolná azt, ami örökkévaló és változhatatlan. Ha már most *ebben az értelemben* az élet maga túlhaladja fogalmainkat, mi következik ebből reánk nézve? Ezeknek a fogalmaknak *folytonos revíziója*, küzdelmes alkalmazkodás az új és új vonásait mutató valósághoz.

Miből keletkezik tehát az *előítélet*? Abból a csökönységből, hogy egyszer lezárt fogalmainkat és ítéleteinket nem akarjuk többé revízió alá venni.

Csak hogy ez a csökönység a saját magunk, embertársaink, egyéni, családi, társadalmi, nemzeti helyzetünk és földadataink megítélésében *maga a halál*.

Mi lett volna, ha a tékozló fiú nem vette volna revízió alá a saját magáról és életéről alkotott bűnös, halálos meggyőződést? Hát még ha az Atya nem lett volna hajlandó revízió alá venni a firól alkotott lesújtó ítéletét?

Az evangélium legistenibb lényege éppen az, hogy Isten revízió alá vette az emberiség halálos ítéletét s hogy nagylelkű szeretettel, bűnbocsánattal hajolt le hozzánk. Ebből következik reánk nézve is a revízió nagy kötelessége magunkkal és embertársainkkal szemben.

Az előítélet tehát nem egyéb, mint makacs és okatlan ragaszkodás a fogalmakhoz, szemben az élettel. Változhatatlanságot tulajdonítani azoknak az emberi, ideiglenes véleményeknek, melyekbe a folyton változó, hullámszerű, egyre szélesebb, gazdagabb, változatosabb és nagyszerűbb valóságot tökéletlenül befogni akartuk.

Így állván a dolog, kimondhatjuk, hogy az előítélet lényege tulajdonképpen önvédelem. De egy életellenes, gyilkos önvédelem. Az ember oktan módon ragaszkodik ahhoz, hogy biztosított, végleges, lezárt formái legyenek, mert ez kényelmesebb, nem igényel új erőfeszítéseket, küzdelmet és szenvedést. A tudós, aki előtt felhajnallik az új igazság anyaga, megbúvik egy elmélet immár üres csigahéjában, melyből az élet kihalt, mert fél, hogy ennek az angyalnak megjelenése halált jelent az ő megszokott és népszerűvé vált, hírt, dicsőséget vagy hasznot jelentő tanítására. Nem akarja látni az angyalt, hanem mint Gedeon, tovább akarja csépelni a szalmát, mert fél az újabb erőfeszítéstől, az áldozattól. Így kapaszkodik meg az ember a saját magáról alkotott képben, amely őt igazolja: pedig ő már régen nem az többé. Az élet új és új helyzeteivel, feladataival, zengő hívásaival, kürtszavú parancsaival szemben így vetjük meg a lábunkat szentesített erkölcsi, nemzeti, politikai, pedagógiai elvekben s a saját tehetetlenségünket, kislelkűségünket, gyávaságunkat, kényelmünket, önzésünket, mint örök és változhatatlan igazságot szegezzük neki az életnek, melynek árja új jövő felé rohan. Az előítélet az emberben levő vis inertiae, a sárba, porba visszahúzó ősállat ordítása: nem akarok tovább menni, más lenni, küzdeni, élni: aludni akarok, rothadni akarok!... *Az előítélet az elme és a szív összehúzódása, megkeményedése, elzárkózása a valóság, az igazság, az élet elől.*

Nem szükséges azonban, hogy az előítélet tudatosan rosszindulatú legyen. A jobb meggyőződés ellenére való ragaszkodás a rosszhoz, az elavulthoz, az élettelenhez, már túl is van az előítéleten. Az előítéletben éppen az a lényeges, hogy az ember nem engedi meg a jobb meggyőződés felülkerekedését, már csirájában eltápozza a lehetőséget, hogy más álláspontra jusson. De azért az előítélet mégis, mindig *bűnös*, a *kötelességmulasztás* bűne. Az *elásott talentum* felelősségét és megszigorúbb büntetését hordozza.

Mi az a *nagy kötelesség*, amelyet az előítélet megtagad? Magának az *életnek* örök megújulási útja: folytonosan tágítani az elmét és a szívet, rugalmassá és befogadóvá tenni az élettel szemben, mindig újra és újra feltenni a már megoldottnak hitt kérdéseket és mindig újra megkeresni rájuk a feleletet, hogy ezáltal részesei lehessünk a valóságos életnek, munkatársai a folyton teremtő és alkotó Úrnak, szolgák és harcosok, építők és eszközök az élő kövek faragásában és beillesztésében a jövő, az Isten országa épületébe.

Az előítélet minden kor és minden ember életében ott kísért és pusztít. De vannak korok, helyzetek, nemzedékek, akiknek életében megszámszorozódik az előítélet kísértése és veszedelme. Korunk gondolkozói közül többen, igen helyesen mutattak rá, hogy ma, mi ilyen korban és helyzetben élő nemzedék vagyunk. Ez abból következik, hogy a felettünk elzúgott világkatasztrófa kérdésessé tette az összes lezárt fogalmakat és meggyőződéseket a világnézet, a történelmi szemlélet, az erkölcsi felfogás, a politikai, a gazdasági, pedagógiai, társadalmi viszonylatok egész területén. A mai világhelyzet, az emberiségnek ez a legnagyobb válsága viharos erővel kényszeríti a lelkeket életük gyökérig menő revíziójára. A jövő lehetősége azon fordul meg: hajlandó és képes lesz-e az emberiség irtózatossá előítéleteinek, makacsul lezárt fogalmainak feláldozásával elszánt revízió alá venni önmagát? Mindazok a kísérletek, melyekkel a világhatalmak tényezői toldozzák-foldozzák a régi fogalmak rongyokra hasadozó véres köntösét, csak mind fájdalmasabb, kíméletlenebb világossággal tárják fel a meztelen igazságot: az élet meghaladta a múltat, az emberiségnek új életre van szüksége és ehhez az új élethez a fogalmak, a meggyőzések új *ruhája* és nem új *feltjai* kellenek. Krisztus ítélete zúg a világ felett: „Senki sem vet új posztóból foltot az ócska ruhára, mert ami azt kitoldaná, még elszakít a ruhából és nagyobb szakadás lesz.” (Mt. 9:16.) A *régi ruha* fenntartása lehetetlen. A régi felfogás előítéletté vált. Új életparancsoknak új törvények kellenek.

De nagyon érdekes az, hogy az élet revíziója nem új kitalálások, hanem éppen a *minél régiebb*, minél megszokottabb és minél magától értetődőbbnek tartott fogalmak, elvek, ítéletek újra való átvizsgálása, felelevenítése, revíziója által lehetséges. A termékeny forradalmak, a nagy felfedezések, a korszakokat formáló igazságok mindig a legrégebbi és legmegszokottabb fo-

galmakhoz tértek vissza és azoknak revíziójából születtek meg. Saját életünk megújulása is csak az alapvető fogalmak revíziója útján lehetséges. Ezért mondotta Krisztus: Új parancsolatot adok néktek: hogy egymást szeressétek! - A szeretet fogalma, kötelessége nem volt új, de üres szóvá, merev törvénnyé, szűk és halálos előítélletté változott: szeresd barátodat, gyűlöld ellenségedet. Ezt az előítélletté változott alapfogalmat *újra* kellett tenni, gyökeréből revízió alá venni, a szeretet isteni életének igazi értelmével, jelentésével tölteni meg, úgy hogy ez a *legrégebbi* szó, mikor igazi krisztusi lélekből fakadt, a *legújabb* szóvá tüzesedett ki az apostolok ajkain, olyan hatalmas, életteljes, nagyszerű szóvá, mintha soha senki azelőtt nem ismerte, hallotta és mondta volna: mert a fogalom alkalmazkodott a valóság isteni új fordulatához, a Krisztusban megjelent élethez magához.

Tehát az előítélet legyőzése nem abban áll, hogy ugyanannak a lemaradt, megüresedett, megkövült, betegg és méregg vált lelkiületnek és törekvésnek új neveket adjunk, hanem hogy a régi fogalmakat új tartalommal töltsük meg, hogy alkalmazzuk fogalmainkat a tények új parancsaihoz, újra szőjük a ruhát, az igazság, az élet, a valóság mértéke szerint, amely kinőtte és szétszakította a régi posztót.

És ezzel meg is találtuk a mérővesszőjét a kérdésnek. - Fogalmak és meggyőződések mindig szükségképpeniek és elkerülhetetlenül szükségesek. De hogy előítéletekké ne váljanak, annak az élet minden terén egy biztosítéka van és ez a tény. A tények minél mélyebb és igazibb megismerése, a tényekhez való engedelmes alkalmazkodás, a helyes együtt haladás a tényekkel: ez az élet titka.

Az előítéletben az ember nem aényt magát ismeri fel, nem ahhoz alkalmazkodik és nem annak engedelmeskedik, hanem a tény egy magyarázatának, amely többé nem kielégítő, melyet e tény teljesebb vagy másoldalú belépése az életünkbe meghaladottá, feleslegessé vagy gátlóvá tett. Mert a tény, minden tény végtelenül több annál, mint amit a tény idői ismerete, fogalma képes megragadni belőle.

Ebből következik az igazság megismerésének egy olyan eléggé nem méltányolt elve, mely ma, a mi számunkra egyenesen életparancs: a tényeknek minél szélesebbre tárt, minél nagyobb befogadóképességű és minél rugalmasabb elmét és szívet kell érniük. A mi kötelességünk mindig extenzívebben és intenzívebben figyelni meg a tényeket és minél elfogulatlanabb és odaadóbb elmével és szívvel fogadván őket, alkalmazkodni a parancshoz, amelyet hoznak.

Hogy félre ne érthessük ezt az igazságot, hangsúlyoznom kell azt az evangéliumi felfogást, hogy a tények nem önmagukért vannak. A tények követek, parancshozók, útmutatók. Hiszen teljesen igaz, hogy néha a tények tiszta felismerése éppen nem a hozzájuk való alkalmazkodást, az engedelmisséget, hanem a szembeállást, az ellenszegülést követeli meg. Abból a kijelentésből, hogy az élet útja a tényekhez való alkalmazkodás, nagyon sokan a megalkuvás igazolását hajlandók kihallani. De ha arra a magaslatra emelkedünk, hogy a tények önmagukon túl mutatnak, hogy néha éppen akkor engedelmeskedünk az általuk hozott parancsnak, mikor szembeállunk a tényleges adottsággal: akkor nem fogjuk félreérteni a tények jelentőségét az életünkben.

A Szentírás a legszélesebb értelemben tanítja, hogy a természet tényei, minél jobban megismerjük őket önmagukban és egymással való kombinációk végtelen sokaságú formációiban, - éppen úgy, mint az emberi történelem és az emberi lélek élettényei együttesen hordozzák azt a nagy parancsolatot, hogy az ember a nagy Élet öntudatosan szolgáló, engedelmes szerszáma legyen. A tények a Kijelentést igazolják.

Ebben a megvilágításban az előítélet azért halálos bűn, mert a tényekben az élet új és új parancsai előtt zár kaput, tehát a magunk régi, kicsi, önző érdekeinek zsugori féltése az önfeláldozó kötelességteljesítés keresztjétől, a szeretet szolgálatának egyetlen fenséges élettartal-

mától való gyáva, tunya és alávaló menekülés, mely egyesekre, családokra és nemzetekre nézve halált jelent.

Ezek a talán kissé magasból és távolról induló sugarak az erdélyi magyar nemzeti kisebbség nagy sorskérdésébe akarnak belevilágítani.

Tizenkét esztendei kisebbségi sors és élet immár elegendő kellett hogy legyen annak a kötelességnek meglátására: az erdélyi magyarságnak revízió alá kell vennie életének alapvető kérdéseit. Az erdélyi magyarságnak számolnia kell a tényekkel, amelyek sorsdöntő hatalommal léptek az életébe. Az erdélyi magyarságnak, hogy életben maradjon, az élet igazságára és ehhez az igazsághoz való engedelmes alkalmazkodásra van szüksége.

Miért kell ezt tennie? Miért van erre szüksége?

Mert azok az alapvető fogalmak és meggyőződések, amelyeket régi életéből hozott magával, többé nem fejezik ki az életet, a valóságot magát, hacsak át nem mennek az elme és a szív gyökereit megrázó revízió tüzén.

Mert az az önvédelem, amelynek lényege az, hogy „nem felejt és nem tanul”, az elme és a szív összehúzóódása, megkeményedése, elzárkózása a valóság parancsai előtt és nem védheti meg a haláltól.

Mert előítéletei vannak, melyek meddők és pusztítók, melyek miatt nem tudja felismerni és követni az önfeláldozó kötelesség és a szolgáló szeretet isteni parancsát, melyben élete, igazsága és jövője van.

*

Azok a makacsul lezárt fogalmak és ítéletek, melyekben egy irreális és veszedelmes önvédelem kísérlete rejlik, mindenekelőtt *a multa* vonatkoznak. Az előítéleteknek ez a csoportja nemzeti öntudatunk gyökeres revízióját teszi szükségessé. Azok a nagy, összezúzó tények, melyek a világozlásból éppen reánk szakadtak, annyira alapjaiból rázták meg egész életünket, hogy az összezúzott test ájulataból szinte máig sem tudtunk felocsúdni. Senki se tagadhatja s ha tagadni akarná, a mindennapi élet eseményei beleordítják az idegeibe, hogy olyan letagadhatatlan és általunk meg nem másítható tényekkel állunk szemben, melyek véglegesen eltapossák azt, aki nem számol velük.

Tizenkét év alatt ennek a leszámolásnak sokféle kétségbeesett kísérletét láttuk elvonulni a szemünk előtt. Hunyjuk le egy pillanatra a szemünket és hárítsuk el a torlódo események iszonyú bozótját, amely tizenkét év alatt közénk és a nagy szakadék partja közé nőtt... Íme, halljuk az expatriáló és repatriáló vagonok kerekeinek szomorú csattogását és látjuk azokat az ezreket és ezreket, akik a tényekkel úgy számoltak le, hogy kitértek a tények parancsai előtt. Ez nem vád akar lenni, a legtávolabbról sem, csak annak megállapítása, hogy sokan, sokan kényszerültek, külső vagy belső kényszerűségből így számolni a tényekkel. - Egyre halványodva és fogyva merül fel előttünk az a magyar arc, amelyiknek tekintete és vonásai dacosan hirdetik: nem veszem tudomásul a tényeket. Aztán látunk itt-ott, egészen más dacosságú arcokat is, akik fanyarul vagy hetykén vetik oda: igenis, tudomásul veszem a tényeket és levonom a konzekvenciákat. Mindezek a leszámolási kísérletek az öncsalás és csalódás, a tévedés és tévesztés útjai reánk nézve, akik itt maradtunk, itt vagyunk és itt kell megmaradnunk a törvényes rend minden tisztelete mellett - örökre magyaroknak. Mi Románia polgáraivá lettünk; ennek az országnak törvényei és törvényes rendje a mi életünk meghatározója lett. Mi ennek a rendnek kereteiben, ezekbe beilleszkedve kell hogy magyarságunkat megtartsuk, nem mások ellen, hanem a magunk öröklött lelki és szellemi egyéniségének békés és munkás érvényesítése érdekében.

Nekünk számolnunk kell a tényekkel, de kétségtelen, hogy ez a számolás alapvető fogalmak és meggyőződések revízióját kívánja meg és pedig elsősorban azokat, amelyek a múlt megítélésére vonatkoznak. *Az erdélyi magyarság első és legfontosabb feladata a múltról alkotott felfogásának olyan revíziója, amely kizárja az életellenes előítéleteket s az önvédelemnek és az önállításnak egészséges formáját teremti meg.*

Tudom, hogy ezzel a kérdéssel foglalkozni még ma is nagyon kényes és nehéz.

Két oldalról is félreérthető. De semmi sem lehet akadálya a kötelesség teljesítésének, az élet pedig sürgeti ennek a kötelességnek teljesítését.

A múlt megítélésére vonatkozó *előítéletek* két ellentétes csoportra oszthatók. Az első csoportot körülbelül ezek a meggyőződések alkotják: A múlt mindenestől jó volt. Az a korszak, amelyben születünk és nevelkedtünk, a magyar nemzet történelmének legdicsőbb korszaka volt: a virágzás, az öntudatosság, a kultúra, a hatalom, a jóllét verőfényes, boldog ideje. Mindazok, akik bajokról beszéltek, hibákat emlegettek, nyugtalanul jósolgattak a csillogó felszín alatt lappangó örvényekről, csak saját ki nem elégített hiúságuk s önzésük motorja által hajtottak és végeredményében ellenségei voltak a nemzetnek. A magyar nemzet összes erőinek kivirágzása már-már azon a ponton volt, hogy véglegessé érlelje uralmát a saját földjén s örök időkre biztosítsa a nemzet boldog jövőjét. A harmincmillió magyar álma, a mindent és mindenkit magyarrá boldogító kultúra látomása már-már ott járta tündértáncát a láthatáron. Abban az időben nem volt elnyomás, igazságtalanság, nyomorúság. A jognak, igazságnak, lovagiasságnak, becsületességnek tündöklő magyar vonásai uralkodtak a kormányzatban, a közigazgatásban, a kultúrában, a nevelésben. Igaz, hogy voltak szomorú és gonosz ellenségek, akik érthetetlenül romlásra törtek a nemzetnek. Így a szociáldemokrata munkásság, amely nem tudni, mi okból, folyton elégedetlenkedett, zavargott és kizsákmányolást, jogtalanságot, nyomort, mi-egymást jajgatott. Aztán Ausztria, amelyik irigyen elzárta a világ elől a magyarságot, hogy félreismerjék, vagy egyáltalán ne ismerjék. De mindezek nem magának a magyarságnak a hibáiból keletkeztek és ármánykodtak, sőt visszaéltek azzal a nagylelkű jósággal, amellyel a magyarság telítve volt. Mit érdemelt volna egy ilyen nemzet? A világ elismerését, bámolatát, barátságát, támogatását. És ha ezt érdemelte, akkor ami történt vele, az a legnagyobb igazságtalanság, ami a világon valaha történt. Ennek az igazságtalanságnak okozóit nem lehet nagyítóüveggel sem felfedezni a magyarság életében, lelkében, jellemében, - teljesen rajta kívül álló okok idézték elő, szerencsétlen és gonosz találkozása egy csomó idegen ütközőnek, amelyek az ártatlant és igazat zúzták darabokra. Tehát semmiképpen és semmi részben nem vagyunk felelősek azért, ami történt. Mi ártatlan szenvedők vagyunk. Mi a teendője az ártatlan szenvedőnek? Várni a csodát! Az ellenkező tények csak ideiglenesek és semmi okunk arra, hogy ezekből a tényekből „tanuljunk”, hogy ezek miatt valamit „elfelejtünk”, hogy ezek a tények álláspontunk, meggyőződéseink megváltoztatására bírjanak, hogy belőlük új feladatok új parancsait halljuk ki.

Itt van tehát előttünk négy ítélet:

A múlt jó volt.

Velünk igazságtalanság történt.

Nem vagyunk felelősök.

Jogunk van csodát várni.

Mért mondjuk ezeket az ítéleteket előítéleteknek?

Nem azért, mintha *teljes egészükben* hamisak lennének, vagy éppen tudatosan rosszhiszeműek. Ezek a meggyőződések lehetnek teljesen szívből fakadók, őszinték, mélyen átértettek és a legtöbb esetben azok is; bizonyos, hogy bennük az igazságnak nem egy vonása is felfedezhető. Ha a múlt nem is volt csupa jó, a múltban bizonyára sok jó, igaz, értékes és nagy

vonás van. Kétségtelen, hogy az emberi ítélkezés, míg igazságot vél szolgáltatni egyfelől, súlyos igazságtalanságokat követ el másfelől, egyénnel és nemzetekkel is. Az is bizonyos, hogy nem mindenki, nem egyformán és nem mindenért felelős, ami történt. De mégis, mindez nem egyéb szomorú előítéletnél, mihelyt a tényekkel szemben azt az álláspontot foglalja el, hogy neki joga van csodát várni. Ez a *csodavárás* a legszomorúbb magyar előítélet. A tények, a valóság meghaladták a nemzeti öntudat büszke, öntelt, ragyogó fogalmait. Tegyük fel és fogadjuk el egyelőre, hogy minden jó volt úgy, ahogy a múltban volt. De ha így is volna, az a múlt visszavonhatatlanul múlt, nincs többé és vissza nem hozható. Ez a tény. Tegyük fel, hogy mindaz, ami velünk történt, a legnagyobb igazságtalanság. De ez az igazságtalanság megtörtént, így van és nem másként. Ez a másik tény. Ezekkel a tényekkel szemben csak két álláspont lehetséges. A makacs elzárkózás, az előítélet álláspontja, amely bűnös, mert életellenes és halálos. A másik a tények elfogadása és a tényekben fölhangzó életparancs meghallása és követése.

Mielőtt azonban megkísérelnők ezt az életparancsot megragadni, látnunk kell az előítéleteknek azt a másik csoportját, amely éppen ellenkező fogalmakat szegez a valóságnak. Itt a következő elvekre és véleményekre akadunk: *A múlt nem egyéb, mint végzetes tévedések és hibák halmaza*. A történelem különben sem szolgál semmi tanulsággal, teljesen megbízhatatlan, hamis, mert minden nemzet vak sovinizmussal csak saját magát dicsőíti benne. Mindaz a dicsőség, amiről zeng, csak felület, látszat, külsőség. A legdicsőbb korszak sem volt egyéb, mint hatalmasoknak basáskodása, kéjtelme a felszínen, míg alul korrupció, elnyomás, kizsákmányolás búzlottak. A magyar múlt bűnös nemtörődomséggel készítette elő a katasztrófát. Frázisok, jelszavak, kicsépelte szövegek alkották a hazafiságot és a nemzeti öntudatot. Munkanélküliség, kivándorlás, eladósodás, a termelő munka elejtése, a gazdasági és kulturális erők idegen kezekbe csúszása jellemzik a magyar erő és hatalom éráját. Éppen az volt benne a legrosszabb, ami magyar volt. Végzetes, hogy minden hatalom és irányítás egyetlen osztály kezébe összpontosult s hogy ez az osztály nem a szellemi és erkölcsi erők letéteményese volt. A liberalizmus és demokrácia pusztán jelszavak maradtak, amennyiben pedig tényleg megvalósultak, csak éppen a magyar faj nem vehette hasznukat: kizárólag az idegennek gyümölcsöztek.

Mi tehát egy vezetőosztály vétkeiért szenvedünk, a felelősséget kizárólag ők hordozzák mindenért, ami történt. A tények arra mutatnak, hogy *nem kell törődnünk a múlttal* s úgy kell a jelenhez alkalmazkodnunk, hogy egyéni megélhetésünket biztosíthassuk.

Ezek a gondolatok:

*a múlt rossz,
a felelősség a múltakért az akkori vezetőosztályt terheli,
a múlttal nem kell többé törődni,
a jelenhez egyénileg kell alkalmazkodni,*

csak abban különböznek az első csoportba tartozóktól, hogy a *csodavárás* helyett egyénileg elismerik a tényekkel való számolás és a tényekhez való alkalmazkodás szükségességét. De mégis, teljesen magukon hordozzák az *előítélet* bélyegét. Lehetnek s vannak igazságok ebben a sötét kritikában is a múlttal szemben, de ezeknek dacára mégis csak elzárkózást jelent a tények *igazi* arca elől, mert nem hallja ki belőlük ez sem az *életparancsot*, amely mint nemzethez szól hozzánk és nem egyéni *megalkuvást*, hanem a nemzeti *öntudat* új, életrevaló, egészséges kiragyogását követeli, mint a tények *küldetésének* igazi megismerését és az ennek *való helyes* engedelmeskedést.

A tényeknek ezt a parancsát akarom tolmácsolni a következőkben.

IMPÉRIUM LÉLEKBEN ÉS IGAZSÁGBAN

Előttünk az a kötelesség áll, hogy nemzeti öntudatunkat revízió alá vegyük, az előítéletektől megtisztítsuk, a makacs és lezárt fogalmakat föloldjuk, s tisztázzuk az élet parancsszavát, mely a sorsdöntő tényekből azért is úgy szól hozzánk, hogy nemzeti életünknek új lehetőségét formáljuk ki a magunk és gyermekeink számára.

Az első, amit nagyon mélyen és komolyan, nyitott elmével, kitárt szívvel kell meggyőződésünké tennünk, az az igazság, hogy mivel a tények nem önmagukért vannak és csak addig vannak, - de addig mindig vannak! - amíg *küldetésüket* elvégzik: nemzeti öntudatunk revíziójában egy pillanatig sem szabad befolyásolnia, gátolnia bennünket a *tények ideiglenes vagy állandó voltának*. A legrosszabb előítélet a tényekkel szemben az, hogy *ideigleneseknek*, vagy örökre *változhatatlannak* tartjuk őket s meggyőződéseinket ehhez az idolához szabjuk. A tény - tény akkor is, ha ideiglenes, akkor is ha maradandó. A tény, mely az élet új hullámát hozta, mindenesetre azt a parancsot is hozta: neked *újja, mássá* kell lenned. *Feltétlenül, okvetlenül* meg kell újulnod, mert örökre meg vagy haladva. Ez a parancs független most már minden külső körülménytől. Hiába áztatnád magad azzal, hogy a tény ideiglenes, hogy nemsokára minden úgy lesz, ahogy volt; többé soha se lesz e világon semmi úgy, ahogy volt; de ha szinte úgy lenne is: neked akkor is *újja, mássá* kell lenned. Lehetséges, hogy a tények egykor, vagy nemsokára újra fölvesznek egy olyan csoportosulást, mely külsőleg hajszálnyira hasonlít egy régihez: ez külső dolog, melyben az élet most már úgyis mást akar, mint ami régen volt. És lehetséges, hogy soha többé nem áll elő a körülményeknek egy már letűnt csoportja, - de ez nem engedi meg neked a makacs, negatív elzárkózást az élet parancsszava előtt; annál inkább meg kell újulnod, mert különben elvesztél. A tények parancsa tehát ez: nemzeti öntudatunknak mindenképen, bármi sorsban is, meg kell változnia, újulnia, tisztulnia.

Nemzeti öntudatunk második, alkotó tényezője ez a meggyőződés kell hogy legyen: vannak hibák és bűnök, melyek a nagy világkatasztrófával kihullottak az Idő rostájából. És ezeknek ki is kellett hullaniuk. „Nem szabad megengednünk, hogy az, ami felett ítéletet mondott az Idő, halottan is életet szimuláljon és tovább kísértsen közöttünk. A régi bűnöknek holtan kell maradniuk” (Magyar Fa Sorsa. 34.1.) Nem volt minden jó, ami volt, és nem volt mind jól, ahogy volt. A tények megkövetelik, hogy a romantikus, szentimentális, kritikátlan és naiv nemzet- és történelemszemléletet bátran és következetesen változtassuk át kritikai szemléletté. Egy nemzetet szétfűző világtörténeti katasztrófának mindenesetre voltak a kicsi nemzetek kívül fekvő, tőle független, nagy világokai is; - mégis az a helyes és mégis az a parancs, hogy a katasztrófát úgy fogadjuk, mint belső okok, életellenes bűnök rettentő következményét és büntetését. Mert esetleges, véletlen, külső szerencsétlenségnek tartva, csak a magunk igazának melldöngetésénél maradunk és változatlanul belekövülünk a régi bűnökbe. El kell fogadnunk a tényeknek azt a tanítását, hogy a pusztítás nagy külső alkalma csak kinyilvánította és megpecsételte a sorsot, amely saját bűneinkben saját magunk által megíratott. Nehéz ezt így látni, nehéz lemondani a saját igazunkról, de az élet érdekében kell elfogadni ezt a szabályt: a mi velem történik, annak sohase keressem és sohase fogadjam el *külső* okát addig, amíg csak *egyetlen* belső ok is van, ami hozzájárulhatott ahhoz, hogy az a valami megtörténjék. Inkább legyenek igazságtalan és kegyetlen önmagamhoz, minthogy a magam igazolására külső okokat találjak. Mindenesetre közelebb vagyok az igazsághoz, ha magammal szemben kérlelhetetlen vagyok, amíg csak egyetlen dudváját látom magamban a halált hozó bűn mérgének. Azt pedig *tisztán* kell látni, hogy a magyar múltban, a magyar lélekben is *volt és van halált hozó bűn*. Pártossága, gőgje, szenvedélyessége, szalmalángja éppen elégszer ázott neki óriási sírvermeket történelmének tragikus fordulóin. Keleti tunyasága, álmos közönye,

földhöz tapadó önzése éppen eléggé hátralökték a saját földjén is, Európában is a népek nagy versenyében.

Történelmi tényezővé vált tragikus bűne pedig az, hogy nem tudott *lelki, szellemi* vezetés alá állni. A születési és vagyoni alapon való nemzetvezetés lassanként megrögzítette az elfogultság, a szellemi törpeség és önállótlan utánzás uralmát s ezzel képtelenné tette arra az egyetlen életmódra, amely ütközőpontba került kicsiny nemzetnek adatott: a szellemi rugékonyság, fogékonyság, befogadóképesség, progresszivitás és egyetemességre törekvés útjára. A magyarságnak meg kellett hallania az Idő lesújtó ítéletét: „*Szegény és kicsi nemzet kisszerű vagy középszerű szellemiség mellett nem élhet meg.*” (Magyar Fa Sorsa. 43. 1.)

Ha ezt az ítéletet - minden előítélet eltiprásával - meghallgattuk, öntudatunkba fogadtuk, következik nemzeti öntudatunknak az az új vonása, amelyet az idők parancsa ki akar váltani belőlünk s amely ha megszülethetik bennünk, valóban új magyar öntudat hajnalát fogja jelenteni. *Vállalni kell a felelősséget a múltért!* Vállalni, éppen azért, mert látjuk és tudjuk, hogy az a múlt hová juttatott. Mint a magunk bűnét, kell vállalnunk, épen azért, hogy *levezelhessük, hogy megbánhassuk és hogy újra többé soha el ne követhessük.* Könnyebb volna ugyan szembe állni azzal a múlttal, talán megtagadni vele a közösséget, kikiáltani, hogy bűnei nem a mi bűneink, hogy mi nem vagyunk felelősök érte, hogy elítéljük és kárhozzátjuk, mint ártatlan áldozatai. Ez volna a világon a legnagyobb gyávaság, a legszegyenletesebb árulás és a legalávalóbb hazugság. *A felelősség vállalása, a bűnbánat és a vezeklés a legnagyobb tett, amellyel egy nemzet a maga élethez való jogát és életrevalóságát megbizonyíthatja.* A bűnbánat nem szégyene egy nemzetnek, hanem dicsősége és hatalma, ha igazán szégyelli és bánja a bűneit. A felelősség súlya alatt álló, bűnbánó nemzet mérhetetlenül felette áll az igazának és dicsőségének, kiválóságának és erényeinek mámorában vakon hadonászó nemzeteknek.

De természetesen - nem *szavakban* való felelősség-vállalást, bűnbánatot és vezeklést gondolok. Elszánt harcot értek ezalatt természetünk életellenes vonásaival. Itt egy kicsi, szegény, elhagyatott magyar kisebbség vergődik. Egy másfélmilliós kicsi vízcsepp az óceánban. Vihar van-e ebben az egy csepp vízben, vagy szent, komoly szélcsend, magábaszállt, letisztult, minden atomjában egységes béke? Tud-e legalább ez a kis töredék az lenni, ami az egész sohasem tudott? Ki tudná-e küszöbölni legalább a maga kicsi közösségéből az ellentéteknek azt a marcangoló virvárját, amely a múltban széttépte és amely, ha nem vállalt, meg nem bánt és le nem vezekelt bűne marad, minden szenvedése hiábavaló volt és lesz. Ez a tények által hirdetett életparancs!

Nemzeti öntudatunk alkotó vonásai közt az eddigiek a *kritikai* oldalt képviselik. De természetesen, van ennek az öntudatnak egy másik arculata is, amely nélkül az előbbi elvesztené jelentőségét. A múlt kritikai szemléletére, a bűn tiszta és világos látására, a felelősség vállalására, a bűnbánatra és a vezeklésre csakis azért van feltétlenül szükségünk, hogy végre egész hatalmában, nagyságában, vigasztaló és éltető ragyogásában kiemelkedhessek előttünk az az *érték*, amit múltunk és jellemünk, Nemzetünk Géniusza hordoz és áraszt. Amennyire szükséges az, hogy az életellenes bűnöket tisztán, öntudatosan lássuk és kárhozzassuk, hogy aztán kiirthassuk magunkból - éppannyira szükséges, hogy minden előítélettől mentesen tisztán lássuk és forró szeretettel öleljük magunkhoz mindazt az élettámasztó és gazdagító drága és szent *értéket*, amit a magyar múlt és magyar lélek termelt, képvisel és sajátjaként az emberiség nagy értéktárában, mint a maga páratlan, nélkülözhetetlen és pótolhatatlan birtokát, fölmutat. Ha veszedelmes előítéletnek kellett bélyegeznünk a múlt és a nemzeti lélek hibáinak tagadását, a csupa jót és nagyszerűt látó romantikát, - ugyanolyan erővel kell lerombolnunk minden olyan előítéletet, mely tagadni merészné és semmivé tenni akarná ezeresztendős történelmünk és az örök magyar lélek nemes, igaz, szép, jó és nagyszerű értékeit. Meggyőződésem az, hogy bármekkora kárt okozott és okozhat ma is az a naiv és kritikátlan „hazafiság”, „magyarkodás”, amely Ádámtól kezdve minden jót magyarnak tart és semmi jót sem ismer el,

ami nem magyar; még sokkal mérgezőbb és pusztítóbb következményekkel járna és jár *az a csakúgy* kritikátlan eljárás, amelyik teljesen negligálja és megveti azt, ami *sajátosan és csak magyar* s szomorú göggel gyökérteleníti meg életünket, hogy a szelek és habok játékszerévé legyen és megsemmisüljön.

Történelmünk a magyar elme, szív jellem és erő folyton fellángoló és folyton visszahulló törekvése a *saját* lényegének és értékének kibontakoztatására; tele van bátor, szép, nagyszabású kezdetekkel, melyek mindenike egy-egy magyar meglátást, célt, utat, életformát, igazságot akart megtestesíteni, a valóságos élet eleven hajtóerejévé tenni és sohasem sikerült! Miért?... mert *a magyarok* nem engedték meg.

Mert a magyaroknak nem kellett. A magyaroknak mindig csak az imponált, az kellett, az volt jó, amit *idegen* elme és szív hullatott közjük. És ebben nincs különbség köztünk. Hány magyar tudós elme gondolatai maradtak a sötétben, hogy később valami idegen alkotó harsonnákkal üdvözölt gondolataként jelenjenek meg a magyar elme előtt!

Kinek kellett a magyar ipar értékes és jó termékei, a legvadabb tulipánosdi idejében is?

Ki hitt egy magyar mozgalomban addig, amíg idegenek nem állottak az élére?

Melyik magyar nemzedék fogadta el a maga magyar prófétájának és vezérének, egy Bethlen Gábornak, egy Széchenyi Istvánnak útmutatását?

Csak a sírjaikat építették és ékesítették fel a prófétáknak, amint meg vagyon írva.

De éppen itt kezdődik a mi új magyar öntudatunk kialakításának pozitív munkája. Nem arról van szó, hogy elismerjük és megdicsérjük a magyar múlt nagyteljesítményeit, hogy lelkükben ékes síremléket emeljünk nekik. Hanem arról, hogy újra keressük meg, szedjük össze, újra értékeljük, öntudatosítsuk a múlt igazi magyar értékeit és építsük bele azokat életünkbe, munkánkba, jövőnkbe.

Nagy személyiségek, mozgalmak, intézmények és alkotások, életpályák és sorsok egész sora tárja fel előttünk a magyar gondolkodás, a magyar teremtőerő, a magyar jellem egészen sajátos értékeit. Kutatni és öntudatosítani kell: mi volt igazán magyar a magyar múltban? És látni fogjuk, hogy ennek a nemzetnek a lelkében, a maga sajátos lelkülete szerint, meg volt és meg van az az erő és képesség, hogy gondolataiba ő is felölelje a világ egészét és az emberiséget, hogy teremtő erejével ő is megalkossa a fizikai és szellemi élet kibontakozásának formáit és csatornáit, hogy életében ő is megvalósítsa a nemes embermivoltot. Lelkületének két alapvető értékvonása: az igazságosság és a jóakarát olyan életlehetőséget biztosítottak neki, amely messze jövőndőbe nyit kaput előtte, ha öntudatosan akarja saját magát adni és kifejteni.

A magyar múlt előítéletmentes mérlege - Istennek hála -, nem halálos ítéletet hirdet e nemzet fölött, hanem a mindig újra magára vett vezeklés, a súlyos lecke megtanulása árán: a megújulás, az élet magasabb és mélyebb értelmű lehetőségét, misszióját.

A nemzeti jellem, mint a történelem főtényezője, bűneiben és vezekléseiben, bukásaiban és megújulásaiban tipikus nemzeti katasztrófák és tipikus nemzeti hősök példáiba testesülve mutatja meg nekünk ennek a mérlegnek két karját és eredményét.

Augsburg, Muhi, Mohács, Majtény, megsemmisítésnek látszó katasztrófák színhelyei az egyik oldalon; Szent István, IV. Béla, Bethlen Gábor, Széchenyi István, a nemzet megújuló életét jelentő nemzeti hősök a másik oldalon: példázatos tanítása ez a múltnak, mely minden tiszta szem előtt semmivé teszi a csodaváró és megalkuvó előítéletet egyaránt, hogy kiragyogtassa az élet igazságát: rettentő realitás a bűn, mely le nem tagadható, el nem hazudható és el nem kendőzhető, melynek következményeit vállalni és szenvedni kell; - de a bűn felett is

diadalmas realitás a szellem értéke, mely a vezeklés tüzén át, soha meg nem alkudva, manifesztálja a maga hatalmát és győzhetetlen életerejét.

Ha ennek a történelmi mérlegnek tanítását megfigyeljük, előttünk áll a magyar *bűn*: az olcsó dicsőség hajszolása; az idők és helyzetek tanításai elől való elzárkózás; az elrontott életre keserű mámorban pontot tenni akaró szilaj halálkeresés; a letargiába süllyedő „minden mindegy” álmos elereszkedése.

Ezek a tragikus bűnök talán egyetlen nemzet életében sem öltöztek olyan tragikus *képekbe*, mint a magyar nemzet életében, ahol egyenként egy-egy nagy nemzeti katasztrófa megrendítő és szinte végső megsemmisülést ábrázoló arculatát vették magukra.

A polgári élet rendjébe szerveződött s a keresztény társadalom civilizatórikus és kulturális értékeit kitermelni kezdő Európa ellen nyilait lövöldöző, vak hajrában rohamozó magyar „huj-huj” véres hörgésbe fullad az augsburgi mezőn, hogy kérlelhetetlenül hirdesse a halál ítéletét a kalandok olcsó dicsősége felett. Hogy a saját szertelen és féktelen erejének mámorába szédült nagy kölyöknek arcába vágja az igazság vasöklét: *nem nemzet*, nem élet, nem jövő, nem érték az, ami vagy.

A muhi mezőn felállított szekérvárban a bezárkózott nemzet a tatárnyilak és a fölgyújtott tábor füstjének felhőiből az ítélet rettentő szózatát kényszerül meghallani: a lovad rosszabb, a nyilad rövidebb lett, amióta elszakadtál kelettől; a várak és a stratégiák azonban még messze áll a nyugati kőfalak és páncélok s a nyugati ember szervezett védekezésének művészetétől. Felemás nemzet vagy, se keleti, se nyugati, az egyik már nem, a másik még nem; *elzárkóztál mind a kettőnek legjavától*, meg kell fulladnod a gyűrűben, melyet magad vontál magad köré.

Mit jelent Mohács? Ítéletet afölött a nemzet fölött, amelyik azt hiszi, hogy pártviszályokban szédült, eltékozolt, saját sűrű véréből önkeze által kiontott áldozattal legyengített életét, ezt a nyomorult tengődést megszépítheti, kiengesztelheti, megdicsőítheti egy mámoros nekiszaladással a halálnak. De a költő szerint „magyar mulatságnak” nevezett öngyilkossági kísérlet nem oldhatja fel a történelem verdiktjét: kétségbeesett halálugrásokkal, halálbravúrokkal nem lehet kicsikarni a végzettől a jövőndőt. A történelem tékozló fiúja vagy és utad a szolgaság vályúja felé vezet.

És Majtény? Az utolsó zászlók letörése? A kifáradt, ellobbant, földerült nemzeti életerő ítélete, az *öncélú nemzeti élet csődjé*. Többé nem élhetsz önálló életet, *mert lemondta ön-magadról*: így szól az utolsó ítélet.

De egyik ítélet sem lett utolsó ítélet. Mert a katasztrófák által példázatosan hirdetett nemzeti bűnökkel szemben a magyar Génius minden esetben vállalta a felelősség, a bűnbánat, a vezeklés kötelességét, melyből az új élet ereje fakadt s melyben a bűnnel szemben mindig az ellentett magyar érték ragyogott fel. És itt is azt találjuk, hogy talán egyetlen nemzet életében sem öltöztek az értékek olyan kifejező képekbe, mint a magyar nemzetében, ahol a katasztrófák után egyenként egy-egy nagy nemzeti hős személyiségében testesültek az új élet arculatává. Ezért nevezhetők azok a bűnök igazi magyar bűnöknek és ezek az értékek igazi magyar értékeknek, mert a magyar nemzet életének sorsfordító tengelyeivé lettek egyszer alá, egyszer felfelé.

Az augsburgi ítéletre: az olcsó dicsőség kalandora nem nemzet: *Szent István* művében felel a magyar Génius s az államot és kultúrát teremtő *munka alkotó erejét* szegzi a halál ellen. Megbizonyítja, hogy igenis *nemzet* az, élettel, értékkel, jövővel bíró nemzet, amelyik *dolgozni tud*. A *szervező és építő munka* a magyar lélek vonásává, képességévé, elemévé lesz.

A tatárjárás után temetővé vált magyar földön IV. Béla személyiségében egy második honfoglaló és alapító jelenik meg, a nemzeti Génius benne megfelebbezi az elmaradt és tudatlan

náció végzetét s megbizonyítja, hogy a magyar tud *tanulni* Kelettől is, Nyugattól is, ki tud lépni a maradiság szekérvarából s rövid idő alatt Kelet felé is, Nyugat felé is meg tudja védeni *saját magát*. Így lesz magyar érték a tanulás, az elfogultságot legyőző elmekitágítás, az éber, figyelő, elsajátító, magáévá tevő öntudatosság.

A halál-bravúr „magyar-mulatságának”, a szép halál mámorának tékozló fia Mohácsnál óriási sírba temetkezett. De a szabad halál bére a szolgaság igája lett. A magyar Génusz erre a halálos ítéletre, mely szinte megmásíthatatlannak látszott, Bethlen Gábor nagyszerű jellemében és művében reagált, s ez a gyönyörű felelet a legértékesebb, mert a legnehezebb és legritkább vonásokat tette a magyar jellem tulajdonává: *az önmérsékletet, a türelmet, a bölcs önmegtagadást* és a reális viszonyokat felhasználni tudó *letörhetetlen gyakorlati életkedvet*. Ezekkel a tulajdonságokkal tett biznyságot a magyarság arról, hogy az a nemzet, *amely saját erőinek mértékét ismeri* és ezeknek az erőknek mértéke szerint tud elhelyezkedni az ütköző erők mérlegének nyelvén: *életrevaló nemzet, öncélú nemzet*.

És végre az utolsó zászlók földrehajlásában feliszonyodó ítélet, hogy éppen nem lehet öncélú többé az a nemzet, amelyik lemondott a saját sorsának irányításáról, *Széchenyi István* próféta-ságában kapott nagyszerű fellebbezést. Ez a Bethlenével sok tekintetben rokon apelláta az élethez, az által nyer sajátos *magyar* értéket, hogy a letargikus álomba süllyedt magyar nemzetet a *modern* idők óriásivá tágult világhorizontjába emelte fel s megnyitotta előtte *az ész, a szellemiség nagy életének* távlatát. Széchenyiben lobogott fel a magyar *önerő* öntudata, az az igazság, hogy az öncélú, tehát szabad és nagy élet csak magából a nemzetből, a nemzet szellemi és jellembeli önértékéből fakadhat. *Nemzet* vagy, *érték* vagy, *élet* és *jövő* vagy, mely „nem volt, hanem lesz”, mivel: „ne keressétek határaitokon kívül javatokat és híreket: *magatokban* hevernek a valódi arany- és ezüstbányák, munkátlan, nyitatlan, sőt még a legjobb magyarok előtt is ismeretlenül”.

Íme tehát a múlt előítéletektől mentes, valódi mérlege: kalandor dicsőséghajhászat, maradi elzárkózás, könnyelmű élettékozlás, önmagunkról való tunya lemondás: a bűn halált hirdető mérlegkarja; az alkotó munkaerő, a tanulás tártelmjű készsége, a bölcs mértéktartás és az önerő nemes tudata: *az érték* életet hirdető mérlegkarja. Mi ennek a nagy számadásnak eredménye? *Halál*, ha egyoldalú előítéletekbe veszve, magunkra nézve, újra, most is nem tesszük valósággá ennek a múltnak nagy tanítását: vezeklés által a megújuláshoz! - és *élet*, ha elszántan megcselekedjük ezt!

Mert tudnunk kell, hogy az előbbieken mintegy példázattá, iskolai példává preparált történelmi szemlélet, melyet először „A múlt értéke” című előadásomban körvonalaztam (*A mi utunk* c. kötetben jelent meg 1929-ben), nem csupán a névvel jelölt *esetekre és személyiségekre* korlátozódik, nem csupán *azokban és azok által* megnyilvánult *esetlegességeket* jelent, távolról sem azt akarja mondani, hogy a magyar bűn és a magyar érték csak ezekben a fizikai fegyverek által végbevitt véres katasztrófákban és csak e néhány országos építőszemélyiségben nyilvánult meg, hanem az örök *törvényét és modelljét* akarja szolgáltatni a magyar élet *mindenkori és mindenirányú* mérlegének.

Nemcsak politikában, de kultúrában, társadalmi életben, családban és egyénben, nemcsak fizikai, de lelki, szellemi, erkölcsi értelemben is ezek a magyar bűnök és ezek a magyar értékek vívják élet-halálharcukat bennünk is, ebben a magyar nemzedékben is.

A *mi életünknek* is nagy kísértései, átkai, s ha nem szabadulunk tőlük, nagy katasztrófái az olcsó sikerre és érvényesülésre törő, a kalandor-módra kincset kereső életfelfogás, a tények nagy tanítása elől kitérő és elzárkózó tudatlanság, a keservét mámorba fullasztó élettékozlás, az önmagáról lemondó tunya megalkuvás. És a *mi életünket* is egyedül csak az alkotó munka, a tanulás, az önmegtagadó bölcs fegyelmezettség és az önerő, a magunkba visszahajló és elmélyedő öntudat újíthatja, mentheti meg.

És ezzel elérkeztünk *nemzeti öntudatunk revíziójának ahhoz a feladatához*, melyet kisebbségi sorsunk ír elő.

A kisebbségi magyar öntudatot ezelőtt néhány évvel egy előadásomban („*Közönség és irodalom*” 1927. Megjelent „*A mi utunk*” c. kötetemben 1929.) a következőleg körvonalaztam: Ennek az öntudatnak „van egy olyan mély alapja, amelyet köztudattá és közmeggyőződéssé kell tenni az erdélyi magyarságban. Ez a kisebbségek világhivatása a jelenlegi súlyos időkben. Az Európaszerte elszórt sokmilliónyi kisebbség, elszakítva nemzetének szuverenitása alól, mindenütt kettős feladat elé állított. Egyrészt a saját fenntarthatása és élete érdekében mindenütt be kell látnia, hogy a politikai önállóság és hatalom hiányában önfenntartásának *egyetlen* útja a saját nemzeti tradícióin nyugvó, de adott viszonyaihoz képest önállóan fejlesztendő szellemi és erkölcsi élete, másrészt be kell látnia azt is, hogy ez a kultúra nem lehet elzárkózó és elszűkülő, tehát halálraítélt, hanem az anyaországénál, melytől elszakított, mindenütt *egyetemesebb*, a humánus örök magaslatait jobban megközelítő és mélyebben emberi kell hogy legyen. Minden önálló ország kultúrája szükségképpen alkalmazkodik a politikai érdekhez, ellenben a kisebbséget ilyen érdek nem kötvén, nemzeti jellemét mindig egyetemesen emberi ideálok szolgálatába állíthatja s kultúrájában keresheti és megközelítheti a nemzeteket összekötő nagy közös értékek csúcsait. A kisebbségek vannak hivatva, már csak szükségképpen, a helyzetükből következő szenvedéseiknél fogva is egy nemesebb humánus, egy egyetemesebb emberi szellemiség s az igazi embertestvériség nagyszerű és gyógyító jövőjének előkészítésére. Semmi szenvedés nem volt és nem lesz ok nélküli, sőt egyenesen gondviselészerű lesz a világ életében, ha a kisebbségek ezt az isteni hivatásukat megértik, vállalják és odaadóan munkálni fogják.”

Ezek alapján hirdetem már akkor is, hogy az erdélyi magyarságnak a magyar örökségben gyökerező és azon felépülő, de önálló szellemi életet kell kifejlesztenie, amely öntudatosan keresi és munkálja az egyetemesen emberi értékeket.

Hogy ez mekkora erőfeszítést és micsoda feladatot jelent, azt láthatjuk a magunk életének összehasonlításából *a magyarországi magyar és a romániai román kultúrélettel*.

A helyzetre és a lehetőségekre nézve *döntő* különbség az, hogy ezek a kultúrák a saját országuk és államuk keretei közt a nemzeti *impérium* által támogatva és védelmezve, az anyagi, jogi és intézményes erők olyan fegyvertárával rendelkezhetnek, melyből nekünk úgyszólván semmink sincs. *Ma* még természetesnek látszik, hogy egy ország a kisebbségi kultúrát legfeljebb eltűri és élni hagyja, de nem találja érdekének, hogy különösebb védelemben, támogatásban részesítse, főleg sajátosan nemzeti vonatkozásaiban.

Az a tény, amely a mi kisebbségi magyar öntudatunkat meghatározza, annak a realitásnak minden oldaláról való komoly végiggondolása és számbavétele, hogy mi semmiféle *földi impériummal* nem rendelkezünk. Ez azt jelenti, hogy sajátos életünkből csak annyit valósíthatunk meg, amennyit minden külső segítség nélkül a magunk erejéből meg tudunk valósítani.

A magunk erejét pedig a szervezettség mértéke és határai állapítják meg. Miért tagadnók, mikor ez a tagadás a legbotorabb előítélet lenne, hogy ha szervezettségről van szó, akkor a mi helyzetünk képe ebben a pillanatban még szinte reménytelen. Ezt a képet szemlélve, Ravasz László, illetén kérdésben kiált fel: „Mit lehet kezdeni a magyarsággal? Lehet-e cementet csinálni ebből a csillogó, de szétmálló homokból, apró, csodálatos kristályok laza tömkelegéből?” (A halál árnyékában c. kötetben Budapest, 1927.)

Miután *kell*, tehát *lehet* is. Csak a kötőanyagot kell megtalálni hozzá. Erről később kívánok szólni.

Most azt kell mindenekelőtt megállapítanunk, hogy az *impériummal* nem rendelkező kisebbség, saját magára utaltatva és azzal a gigászi feladattal, hogy nemzeti jellemét egyetemes ér-

tékek szolgálatába állítva, a legmagyarabb magyar és a legemberibb ember legyen, csak lelki alapon, módon és értelemben valósíthatja meg azt, amire rendeltetett. Mert a mi számunkra is lehetséges egy, egyetlen impérium. Ez a léleknek, a jellemnek az impériuma, amely egyedül a maga értékével kényszeríti ki az elismertetést, a lét jogát és a tiszteletet. Ez az impérium lehetséges. Lehetséges akkor, ha egyrészt nem tartjuk olyan kicsinek, semmitmondónak, ködszerűnek, hogy fenséges realitása és nagyszerűsége megfoghatatlanná váljon és - másrészt -, ha megértvén, nem rettenünk el mérhetetlen arányaitól annyira, hogy ne merjünk hozzá közelíteni és magunkat neki átengedni. Mert az, ami lelki, - az anyagi valóság formáihoz és vastkos realitásához tapadt embernek mindig valótlan és üres. Viszont annak, aki valahogy megpillanthatja, de készületlenül éri, rendesen olyan félelmetesen idegen és nyomasztó, hogy eldöbben tőle. Ezzel az értelmetlen kicsinyléssel, vagy ezzel az eldöbbsent borzadással szokta az ember hallgatni Krisztus szavát a lélek impériumáról: „Mit használ, ha valaki az egész világot megnyeri is, de lelkében kárt vall?”

Hogyan kell tehát ránevelnünk magunkat a lélek impériumával való élésre? Meg kell fosztanunk gondolkodásunkban azt, amit a „magyar” szó jelent, a földrajzi, állami jogi, politikai meghatározóktól és magunk elé kell állítanunk azt, ami örök magyar: a lelki nemzetet. Ez a lelki nemzet konkretizálódik számunkra a magyar múlt nagy személyiségeinek gondolkodásában, alkotásaiban, jellemében és a magyar szellem műveiben a tudomány, irodalom, művészet, erkölcsi eszmények, életbölcseesség és szokás területén. Az így konkretizált nemzet lelki valóság, de valóság; élő, ható, formáló, nevelő hatalom. Együttesen egy sajátos lelkület, jellem és élet valósága, mely örökre egybefűzi azokat, akik ennek a Géniusznak szülöttei és neveltjei. Ez a lelki egység: közös gondolkodást, életfelfogást és életgyakorlatot teremt, melyet az anyanyelv egysége megörökít, kifejez, hirdet, véd és megerősít.

Ez lelki magyarság, melynek alapigazsága az, hogy lélek szerint örökre *egyek vagyunk mindennel, ami magyar érték*, a magyar *igazság* és a magyar *szeretet* életévé válik kultúrában és társadalmi megszervezettségben és így valóságos, alkotó tényezővé is lesz mindenütt, ahol az igaz és szerető magyar lelkek élnek.

Mit jelent tehát ezek után reánk nézve *magyarnak* lenni?

Az anyanyelv által kifejezett, egységbefűzött *közösségben* a munka, a tanulás, a fegyelem és az önzetlen szeretet értékeit kifejleszteni és gyümölcsöztetni. Az ilyen közösség öntudata *megőrzi* a reábízott örökséget és azt *átadja* gyermekeinek is úgy, hogy sohase legyenek kénytelenek kölcsön-életet élni, és mégis úgy, hogy ez az élet sohase zárkózzék el az emberiség egyetemes, nagy érdekei és szolidaritása elől.

Kisebbségi magyar nemzeti öntudatunk revíziója így főképpen két nagy lelki átalakulást kíván meg tőlünk: az egyik az, hogy *a földi impériumhoz* kötött magyarságot *lelki* magyarsággá tegyük magunkban; a másik azonban az, hogy az így fölszabadított *örök magyarságot* ne tartsuk gyöngébbnek a külső impériumhoz is kötött és attól is támogatott magyarságnál és egyetlen atomját se alkudjuk el azért, mert így nehezebb magyarnak lenni, mert így önerőnk-ből kell magyarnak lenni. Természetes, hogy ebből az öntudatból egyenesen következik egy olyan *önfenntartás* és *önállítás*, mely a magyar közösséghez tartozó minden egyénnek, feltéve, hogy *lélekben* ehhez a közösséghez tartozik, *biztosítja* az anyagi és szellemi, a kulturális és erkölcsi egzisztenciáját és ezáltal *igazolja önmagát*.

Ez a kérdés azonban a *szervezés és nevelés* nagy problémáiba ágazik át, melyekről most már külön-külön kell elmélkednünk.

AZ EGYSÉG ÉRCALAPJA

Mindnyájan mélyen érezzük és tudjuk, hogy az erdélyi magyar kisebbség élete a *társadalmi megszervezkedésen* fordul életre vagy halálra. Ez a döntő kérdés, voltaképpen az egyetlen nagy kérdés, melynek megoldása reánk vár, mivel a társadalmi megszervezkedés magába foglalja és önmagából természetesen sugározza ki az összes létkérdések: a gazdasági és kulturális problémák megoldását is.

Mindenki tudja, hogy a szervezettség *egységet* jelent. De kevesen és nehezen akarják belátni, hogy az egység nem *jelszó*, még kevésbé bálvány, mely körül ünnepi táncokat kell lejteni. Az egység szervezett életet, organikus munkaközösséget jelent egyetlen célnak: a nemzeti érték önfenntartásának szolgálatában. Nagyon nehéz ezzel a kérdéssel úgy foglalkozni, hogy többet és mást hozzunk ki belőle, mint amit tizenkét esztendeje folytonosan hallunk. Azért nehéz, mert a köztudat elhatározta, hogy az egység olyan magától értetődő és természetes követelmény, amiről felesleges szót szaporítani.

De a baj az, hogy ez a természetes és magától értetődő valami ténylegesen nem létezik. Mint jelszó és bálvány, a hírlapi cikkek, beszédek és viták ezreiben szerepel ugyan, de a valóságban még a világos körülírást, az elvi tisztázást, az öntudatos programmá levésnek pedig még a csírába szökkenését is fájdalmasan nélkülözi. Mindenki tudja, hogy ez az a feladat, amit sürgősen és alaposan el kell végezni, de csudálatos módon éppen ez az, amiben elhatározó *tettek* nem történnek.

Miért? - Véleményem szerint ennek többféle oka is van. Az egyik az, hogy a magyar nemzet természeténél fogva nem összeálló matéria. Azonban ez a körülmény legyőzhetetlen nehézséget nem állíthat az egység útjába, mert a létparancs, az életszükséglet kemény prése maga segít összesajtolni a széthúzásában és szétesésében halállal fenyegetett tömegeket. A történelmi idő nem ellenségünk, hanem hatalmas segítőnk ennek a természetbeli fogyatéknak legyőzésében. A másik ok a történelmi iskolázatlanság, melynek pótlására tizenkét esztendő tapasztalatai, akármilyen sűrítve adták is évtizedek tanulságait, mégis kevésnek bizonyultak. De a legfőbb ok az öntudatlanság. Nem azt jelenti ez, hogy a kérdés *értelmileg* nincs még kellően megvilágosodva, hanem azt, hogy a magyarság *lelkileg* nem érett még meg egy tettekre képes és telített öntudatosságra a saját önfenntartásának kérdésében.

Ha pedig ez az öntudatosság hiányzik, annak csakis lelkünkbe gyökerezett *előítéletek* lehetnek az okozói. Olyan makacsul lezárt fogalmak és ítéletek, melyek merev meggyőződésekké kövülve, nem fedik többé a változott valóságot és nem képesek megérteni a tények parancsszavát. Annak a lelki revízióknak, mely ezen a téren feltétlenül szükséges, kétségbeesetten védett régi beidegzések, lustaságok, önzések és érdekek állnak útjában.

Ismételten hangsúlyozom, hogy a lelki revízióknak mindig az *alapmeggyőződésekig* kell visszahatolnia. A legmegszokottabb, a legközönségesebb és legkevésbé vitatott fogalmainkat kell újrazivsgálnunk és értékelnünk, hogy az élet ütemével megint egy taktusba kerüljünk.

Ez az igazság a társadalmi élet kérdéseiben különös jelentőséget nyer.

A társadalmi előítéleteknek olyan különös természetük van, ami miatt ezeket a legveszedelmesebb előítéleteknek kell tartanunk. Itt a baj nem az ítéletek *megfogalmazásaiban*, nem a *szavakban* van, hanem a lélek érzéseiben, melyek sohasem vagy már régen nem hangzottak egybe a szavakkal. Röviden: itt *hazugságokkal* állunk szemben.

Vannak a társadalmi életnek olyan alapvető fogalmai, melyeket értelmi jelentőségük szerint már régóta nem vont kétségbe senki sem, sőt mindenki vallotta, hirdette őket - *szóval*. De a lelke, szíve szerint *akkor sem értett egyet velük*. Igaz, hogy *szégyellte* az ellenkezőjét kifejezni

és szóban nem is fejezte ki, de igazi meggyőződése szerint sohasem fogadta el a nyilvánosan vallott elveket és életgyakorlatában folytonosan meghazudtolta őket.

Ezeket a társadalmi előítéleteket joggal nevezhetem ezért *titkos és titkolt* előítéleteknek, melyek úgy szólva a *világ* közvéleményével ellenkezve, sohasem mertek színt vallani, de annál erősebben kiütözköztek az életgyakorlat minden komoly és döntő fordulóján.

Ezt a szomorú tényt annál inkább hangsúlyoznunk kell, mert a társadalmi előítéletek ellen harcoló embert mindig az a vád éri, hogy nyitott kaput döngtet, hogy ami ellen küzd, azt mindenki elítéli és mindenki vele küzd ellenük, hogy amiket hirdet, azt felesleges, esetleg nevetséges is kürtölni, mert mindenki előtt tudott nyilvánvaló és elismert igazságok.

A társadalmi életben valóban nem a fogalmak és ítéletek *szóbeli*, kifejezésbeli, egyszóval értelmi revíziója a fontos, hanem a *lelkület*, a *szív* revíziója. Lehetséges, hogy a megújult lélek sem tudna magának társadalmi igazságai számára jobb kifejezéseket alkotni a már közismeretknél, de nem is ez a fontos, hanem az, hogy valósággal önmagát fejezné ki bennük, hazugság nélkül: életet, igazságot öntene azokba a fogalmakba, amelyek azért látszanak annyira elcsépelteknek, mert mindig is üresek voltak, sohasem pergett ki kalászaikból a tettek érett búzája. Frázisok voltak, melyekben nem lüktetett élő emberi szív s nem lehelt belőlük élő lélek.

Lehet, hogy minden ember jól tudja, mi az igazság, de a kérdés az, hogy valósággal, élete igazságaképpen fogadja-e el és gyakorolja-e?

Meg vagyok győződve arról, hogy a mi társadalmi életünk megszervezése, tehát egysége éppen attól függ, hogy a jól ismert, folytonosan hallott, régóta hirdetett és külsőleg teljesen el is ismert társadalmi igazságokat vérünkkel, lelkünkkel tesszük-e, s képesek vagyunk-e életformáló tettekké váltani át?

Az életünket döntően meghatározó tények parancsszava világos: *meg kell semmisítenünk titkos előítéleteinket s tetteinkkel* kell utolérnünk a régóta vallott elveket, hogy frázisok és álarcok helyett az élet igazságává legyenek.

Hogy a dolog közepébe vágjak, felteszem azt a kérdést, amely a társadalmi előítéletek titkos mélyére világít: lelkünk szerint, valósággal, minden hazugság nélkül *kit tartunk embernek*?

Ilyen kérdést a *nyilvánosan* ismert és vallott fogalmak szerint csaknem nevetséges és valószínűleg illetlen dolog feltenni. De a *titkos* meggyőzések mélységei minden ilyen kérdés feltételénél azért háborognak, vagy legalább is rezzennek fel, mert éles ellentétben vannak a nyilvános fogalmakkal.

Az igazság az, hogy a titkos előítéletek világában nagyon kevesen jönnek *emberszámba*.

A szervezett, életképes és ennél fogva meg nem semmisíthető társadalmi egység követelménye ebbe a legszomorúbb emberi előítéletbe ütközik.

Az emberek, lelkük mélyén attól félnek, hogy az egység minden feltétel nélküli *egyenlőséget* jelent. A világ közvéleménye s az ezt tükröző törvényes jogrend már régen el is törölte az emberek közt levő s *külső* körülményekből folyó különbségtételt.

Ez nyilvánul meg a törvény előtti egyenlőségben és abban, hogy a *jogok és kötelezettségek* az élet alapkategóriáiban mindenkire nézve azonosak, tekintet nélkül származásra, rangra, címre, diplomára. *Elvben*, szóban természetesen mindenki helyesli is ezt.

A valóság azonban az, hogy az emberek *folytonos kibúvókat*, menekülési lehetőségeket keresnek maguknak a nivellírozó embermivolt törvénye alól. Az emberi természet nem bírja elviselni az egyenlőséget. S ennél fogva nem tudja elképzelni és szíve szerint akarni az egységet sem.

A társadalmi egység nem azonos a minden feltétel nélküli egyenlőséggel. Minden feltétel nélküli egyenlőség sohasem volt, ma sincs, sohasem is lesz, mert *nem is lehet* az emberek között.

Van *valami*, ami az embereket egymástól megkülönbözteti. Még Krisztus tanítványai is azon vitatkoztak egymás között az úton, hogy *ki a nagyobb?*

De az a *valami*, ami megkülönbözteti és mégis *egységbe* fűzheti az embereket, egészen más, mint azok az előítéletes meggyőződéses, amelyek a mi társadalmi életünket szétszaggatják.

Társadalmi egységünk megalkotásának egyetlen, rettenetes akadály a nyilvános meggyőződésekben elhallgatott, sőt elítélt, a titkosságban azonban annál nagyobb erővel robogó emberi törekvés, amely minden módon *külön létalapot* akar keresni magának, ami őt mássá teszi és feljogosítja arra, hogy az „emberinek” a határát önmagánál lezárja s úgy tekintsen a lennebb nyüzsgő tömegre, mint valami *más masszájú* jelenségre, akit nem kell és nem is lehet egészen, esetlen félig sem, néha pedig egyáltalában nem emberszámba venni.

Ez a törekvés, sajnos, megállandósult a mi társadalmunkban s az embermivolt folytonos elszigetelésére, szétválasztására, szelektálására vezetett, amivel szükségképpen együtt jár a társadalom atomokra való széttördelése.

Ennek a törekvésnek a mélyén nincs más rugó, mint - sajnos, ki kell mondanunk -, az *önzés, a gőg és a hiúság*. A legantiszociálisabb lelkiület ez a világon.

A parancsoló tények kíméletlen világosságában ez az egész előítéletkomplexum úgy jelenik meg, mint *halálos anakronizmus*, mely kétségbeesetten komikus volna, ha nem lenne a legszívetstörőbb tragikus.

Csak néhány vonást és adatot ebből az életgyilkos atmoszférából!

Mint valami monstruózus mítosz gyökerezett szét és burjánzott el az *a babona*, hogy létezik egy *emberspecies*, amelyik más, mint a többi. Jól értsük meg: *a valóságban* a helyzete, a hatalma, a birtoklása más, - de *a babonában* a vére, a konstitúciója, a lényege más. Annyira más, hogy az emberi egyenlőségről hirdetett igazság ránézve mindig csak külsőleg kényszerített fogalom és igazi nevén nevezve csakis sérelem lehet.

Persze, ebben a kategóriában a legkevesebben lehetnek. De van más kategória is. Az embert nem csak ezek a misztikus tulajdonságok, de ezek híján a cím és rang is „mássá” teheti, mint a többi. Ha ezek sem lennének meg, vannak *állások*, amelyek különleges tekintélyt adnak. Sőt minden állás ad egy sajátos tekintélyt, amelyet külön címmel lehet kifejezni. A tanár úr tekintetes, a képviselő úr nagyságos, a főispán úr méltóságos, a miniszter úr kegyelmes.

A *tanulás célja a képesítés*. Mert, mondja az igazi magyar közmondás: „Akinek az Isten hivatala ad, annak esze is ad hozzá.” (Ha már a lényeg megvan, a járuléka magától jön.)

Nem az a fontos, hogy az embertől tanácsot kérjenek, hanem hogy *tanácsos* legyen.

Nem a kamara a fő, hanem a *kamarasság*.

Legfőbb az, hogy az ember az úriemberek közé tartozzék. Igaz, hogy ennek a színeknek végtelen távolságokat összekötő skálája van, de ha egyre halványodó színekben is, fontos, hogy még belekerüljünk. Mert ezenkívül vagyon a külső sötétség és fogaknak csikorgatása. Röviden: a parasztok.

Tekintélyt csak az *állás* ad, a *foglalkozás* nem úri dolog. Még a tanító úrnak, jegyző úrnak, tanár úrnak is „állása” van - de már a kereskedő, az iparos, a munkás és a földműves csak „foglalkozik”. Ezért tiltakozott az úri ember az ellen, hogy gyermeke valami efféle legyen.

Azért nem kell kétségbeesni a kereskedő és az iparos sorsa felett sem, ha az illető magyar. Ők is kitalálták a maguk külön létalapját ebben a névben: *városi ember*.

Sohase felejteni el, hogy mikor falusi pap voltam és egy ilyen „városi ember” tévedett be hozzám, micsoda irtózáttal és lenézéssel szemlélte a sárt, a sötétséget, a marhákat és a parasztokat. „Hát kérem, ezek nem emberek!” Ember meg nem élhet aszfalt, villany, vízvezeték, kávéház és színház nélkül!

Nagyon tévedne az, aki most azt hinné, hogy én valami holdkóros „szintelést” szeretnék végezni az emberek között. A külső különbségeket történelmi, gazdasági, kulturális okok teremtették meg az emberek között. Ok nélküli és haszontalan dolog volna azt hinni, hogy ezeknek a különbségeknek pusztá eltörlése, azaz papiroson való megszüntetése valami nagy értéktöbbletet hozna az életbe, vagy csodamódon jóvá tenne minden bajt. Távol áll tőlem az is, hogy igazságtalanul általánosítsak. Múlt és jelen sok-sok példája demonstrálja, hogy mindezen különbségek között és azok dacára minden kategóriában voltak és vannak igazi emberek, akik megértették, hogy mi következik reájuk nézve abból a szituációból, ahova születtek vagy kerültek.

Én kizárólag a különbségek *mögötti* lelkiülettel törődöm.

Ha a külső különbségek nem tudnak értékkülönbséget is jelenteni, akkor az önzés, a gőg és hiúság életellenes előítéleteit termelik, s ezzel a társadalmi egység és az egészséges nemzeti önfenntartás gátjaivá lettek.

Nem az a baj tehát, hogy ezek a különbségek *léteznek*. A baj ott van, ahol nem fedik és nem fejezik ki azt a szükségletet és értéket, amelyért létrejöttek. Ennélfogva egészen helytelen, néha egyenesen fölháborító előítéleteket rejtenek magukban arra nézve, hogy az egyik ember miért különb, mint a másik?

Ha valaki azt hiszi, hogy ő a vére összetételénél fogva, valami titokzatos felsőbb materiából valósága folytán, vagy a nevéhez illesztett cím mágikus hatalmánál fogva, vagy egy rang és méltóság misztikus emanációja által, egy állás tekintélyének megfeythetetlen varázsa miatt, vagy külső kulturáltságának előnyeiert, vagy egyszerűen mivel városon lakik és egy csomó itt fel sem sorolható ostobaságért *különb, emberibb*, mint az ezek nélkül valók, mondom, ha azt hiszi, hogy *ezekért és éppen ezekért van joga ágaskodni*, az kétségtelenül elárulta, hogy egyébert nem tekinthető értéknek, embernek. Ezek a bálványok az értéktelenség takarói, ál-arcai. Hazugságok, csalások, legjobb esetben önámítások, babonák. Mert ezek egyáltalában nem különböztetik meg egymástól az embereket. Ezek a különbségek nem léteznek, nem vehetők számba. Ezek *jелеzni* voltak hivatva valami más valóságot, valami *többletet*, és pedig kötelességben, lelki és szellemi értékben való többletet. Ha ez a többlet nincs meg, a jelző üres cifraság lett és aki *ezt* tartja lényegnek, az méltán bukik meg az „elemzésből”! „Kicsoda az *közületek*, kérdi az Úr, aki minden aggodalmaskodásával képes *megnövelni termetét egy arasszal?*” Egy milliméterrel sem lesz emberebb az, ki *így* akar azzá lenni.

A mi kérdésünk itt nem az, hogy szükséges-e ezeknek a megkülönböztetéseknek fenntartása, vagy nem, - egyáltalában nem akarok efféle kérdésekkel foglalkozni, nem is tartozik reám -, amit itt kell megtárgyalnunk, az egészen más, sokkal mélyebb kérdés.

Nem szabad, hogy bármiféle megkülönböztetések most is, ebben a helyzetben is megakadályozzák a kisebbségi nemzet egységes társadalmi szervezetének kialakulását. Ez az, a mi egyedül fontos.

És ennek a célnak elérése nemcsak megérdemli, hanem mint létünk alapja, megköveteli a titkos társadalmi előítéleteknek, ezeknek a nemzetgyilkos babonáknak, a kiirtását és az ember mivoltáról való meggyőződésünknek a szív gyökeréig hatoló revízióját.

Rámutathatók itt azokra a tényekre, amelyek mintegy *külső kényszerrel* sürgetik ezt a revíziót. A társadalmi babonáknak alapot adó körülmények - a mostani helyzetben - elvesztették valóságukat. Az előjogok és a vagyon többé nincsenek, vagy utolsó foszlányaikban tünedeznek el; a köztisztviselők nimbusza immár nem a mi fejünk körül ragyog; a kulturális fölény a rohanó idővel együtt hamarosan csak üres dicsekvéssé fakul; - mi hát az a realitás, amellyel egy teljesen magára hagyott és magára utalt kisebbség rendelkezik s amelynek alapján önmagában az embereket elválasztó megkülönböztetéseket tehet?

Éppen ez a külső kényszer mutatja meg, hogy van ugyan ilyen realitás, de az egyedül a lelkület, a jellem erkölcsi *ércalapja*. Az egységes társadalmi szervezet nem jelent egyformaságot, egyenlőségét, hanem az *értékek szervezett organizmusát*, mely csakis az erkölcsi érték mérővesszője szerint alakulhat meg. Ha pedig ezt a mérővesszőt, ezt a Kánont igazi lényegében akarom felállítani, eljutok az *evangéliumhoz*.

Az evangélium mértéke szerint az emberek között, - önmagunkat önmagunkban tekintve -, nincs különbség, de azért nincs, mivel az isteni mérték alatt valamennyi elégtelennek, rossznak, bűnösnek bizonyul. Isten előtt meztelenül áll minden ember és le kell tennie a magára aggatott rendjeleket. A *különbség* csak azután kezdődik, ha ez a rendjelvetés bevégeződött. Ekkor nyílnak meg előttünk az emberrélelt útja azáltal, hogy mind teljesebben felöltözzük azt a lelkületet és életté tesszük azt a jellemet, mely Krisztusban kijelentetett nekünk. Az evangélium szerint tehát csak egy különbségtétel létezik az emberek között: hogy *innen*, vagy *túl* vannak-e a saját valójuk megismerésén, az ebből fakadó bűnbánaton és Krisztus királyságának engedelmes elismerésén? Ilyen mérték alatt állván, - most mellékes, hogy elfogadtuk-e vagy nem magunkra nézve ezt a mértéket -, egy egészen bizonyos: magyar és magyar között, továbbá ember és ember között a különbségtétel, a sorrend, a feladat megállapítása *csakis a jellem döntő erkölcsi értéke* alapján tehető meg. Ez nagyon természetesen meghagyja az embereket a maguk sokféle feladatkörében, de ennek a körnek az egészre nézve fontos mivolta szerint követeli meg az erkölcsi felelősség és az önzetlen jóakarat megnyilvánulását mindenkitől. Ez az a nemesség, ez az a kiváltság, ez az a cím és rang, amellyel kisebbségi nemzetünk egyedül dekorálhatja fel a maga tagjait.

Csakis ezen az egész világfordulást jelentő nemzetpolitikai alapon szűnhetik meg társadalmi életünk megszervezésének alapvető akadályai: az óriási szakadék a „nép” és az „úr” között.

FORRÁSOK A KÖSZIKLÁBAN

A romániai magyar kisebbség óriási többsége földművelő nép. Nem lehet kétséges, hogy a magyarság fennmaradása Erdélyben a nép fennmaradását jelenti. Az sem vitatható ma már, hogy az intellektuális pályán maradtak vagy leendők kis serege *nemzeti jelentőséget, csak mint a népért élő, a nép közt élő, a népet szolgáló vezetőréteg* nyerhet. A tulajdonképpeni értéket, mint nemzeti lelkiületet és jellemet, a nép hordozza, az intelligencia pedig a *felelőséget* hordozza ezért az értékért. Egész lelki és szellemi életünknek, kultúránknak vissza kell hajolnia a néplélek mélységeibe és onnan kell öntudatra hoznia, kiművelnie és a világ előtt is megmutatnia mindazt, amiért *joga van élnie a magyarságnak*.

Természetes, - a mi múltunk és viszonyaink folytán szomorúan természetes, hogy a nép azt az értéket, amelyben az élethez jogot adó sajátosság rejlik, csak mint csiszolatlan gyémántot hordozza és ez a csiszolatlanság kelti saját vezető osztályaiban azt a fatális tévhitet, hogy nem is gyémánt az, ami a kezünkben van, hanem értéktelen kavics. Szinte hihetetlennek hangzik, pedig saját füleimmel hallottam és nem egy embertől, azt a véleményt, hogy nép képtelen azokra az érzésekre, melyek az „úri” ember lelkében hullámszanak, hogy a nép lelkéből egyszerűen hiányzanak azok a lelki, szellemi képességek, melyek a tanult ember sajátjai. - Igaz, hogy a nép gondolatvilága szűkebb és egyoldalúbb, abban a vonatkozásban, amit a megtanulható konkrét ismeretek alkotnak, hogy az életcéljai foglalkozásának horizontjával együtt földiesebbek, kisebbek, közelebbiek; hogy a kifejezései, melyekkel a lelkében hullámszó érzéseknek testet ad, durvábbak és szűkszavúbbak. De az is igaz, hogy ezek a különbségek egyáltalában nem lényegbeliek. Az embermivolt alapvető vonásait ezek a külsőségek egyáltalában nem érintik. Tisztában kell lennünk azzal, hogy a lélek és jellem örökkévaló alkotóvonásai nem a tanulás és nem a helyzet, vagyon, vagy foglalkozás adta előnyök szülöttei. Többet mondok. A lélek és jellem kibontakozása, kivirágzása és gyümölcsözése szempontjából minden tanulás, ismeret és kultúra másodrendű tényező. A lélek gyémántjának csiszolt-sága szempontjából, persze, igen jelentős tényezők ezek, de mellékesek, ha az értéket magát tekintjük. Ha pedig abba az örökkévaló távlatba állunk bele, melybe az evangélium állítja az embert, mosolyognunk kell afelett, hogy valaki azt hiszi: érettségi bizonyítványok, doktori diplomák vagy világkóborlás adta ismerethalmazok jelentenek valamit az ember megítélésénél. Ami lényeges az emberben, ami nagyszerűt és örökkévalót az emberi lélek be tud fogadni és ki tud sugározni, - mindazt az evangélium, mint „örvendetes üzenet”, halászoknak és parasztoknak mondta el, jelentette ki és csodálatosképpen lehetségesnek tartotta, hogy ezek az isteni igazságok megértésre, elfogadásra, megvalósításra találhatnak ezekben az iskolázatlan és kultúrátlan lelkekben. Viszont, mikor az evangélium a tudós rabbikhoz, az előkelő urakhoz és fejedelmekhez szólt, nem válogatott más kifejezéseket, nem öltözött tudományos elméletekbe és nem alkalmazkodott a doktor urak terminológiájához: ugyanazt mondta és ugyanúgy és éppen ellenkezőleg, nekik fejezte ki azt az aggodalmát, hogy amit az értelmetlenek és kicsinyek könnyen befogadhattak, a tudósok és bölcsek nehezen tudják megérteni. Mert az ember lényegét és feladatát, életének célját és értelmét jelentő igazságoknak nem a tanulatlanság, hanem a tanultságból származó előítéletek szokták útját állni.

Ilyen előítéletekből származik az a lenézés, az a semmibevevés, - mely a népet nem veszi emberszámba, képtelennek tartja emberi méltóságra és reménytelenné mélyíti a szakadékot ember és ember között.

Ennek a szakadéknak mivoltát *azonban maga a nép is érzi és vallja* és éppen ezzel tesz bizonyosságot arról, hogy nagyon is tisztában van az „úri” mentalitás igazságtalanságával. Egyik körutam alkalmával, az egyházi szokásban természetes és hagyományos módon használt „testvéreim” megszólításra, mely különben megszokottságánál fogva sem feltűnő, a „paraszt”,

az „értelmetlen” és „durva” atyafi így reflektált: „Nagyon messziről lehetünk mi testvérek az urakkal.” Egy másik, öreg székely szép köszönő beszédben adott hálát az Istennek az Igéért, amelyet közöttünk hirdettünk és mikor bizonyoságot tett arról, hogy most szeretet szólott hozzájuk, így folytatta: „Nálunk, ahol legfeljebb egy csörgedező kis patak hirdeti a nagy úton járóknak, hogy itt a hegyek között is élnek emberek, ritkán járnak urak. De azért voltak egyszer-másszor, mikor szavazatért jöttek. „Testvéreim”, „kedves bátyám”, „édes öcsém” voltunk olyankor. Hát leszavaztunk. Elmentek ki a nagy útra és többet sohase láttuk őket. Sok szép ígéretből nem lett soha semmi.

Miért? *Mert nem Jézus küldöttei voltak.* Az „ostoba” paraszt nagyon is jól megérezte, hogy ő és társai nem önértékek voltak, hanem csak eszközök az urak szemében és kezében.

De aki ezt megérezte és kifejezte, szerény szavakban tengernyi keserőséggel, - az érzi és tudja, hogy ő ember, hogy *ő szeretetet kér és szeretni akar.* Ősi ösztönnel érzi, hogy ő a bánya, benne terem az arany és tudja, hogy az a bányász, ki nála járt, tolvaj volt.

Most fordítsuk meg a dolgot. Az a tanultság, amiben az úri ember felette áll a parasztnak, kétségtelenül nagyon sok előnyt és előnyös eszközt ad a kezébe, hogy eligazodjon és érvényesüljön a közélet és a társadalmi viszonylatok ezer és ezer bonyodalma között, melyekben a paraszt gyermeki módon megbotlik és szinte észrevétlenül elvágódik.

Mi következik ebből? - Mi következik abból, hogy az atya tudja, miféle veszedelmek fenyegetik a gyermeke testét és lelkét s látja, hogy milyen tájékozatlansággal tapogatózik közöttük a gyermek? - Talán az, hogy az atya büszke legyen rá: milyen okos ő és milyen számár a kölyök? Az, hogy nagy tudásának fölényénél fogva magát embernek és gyermekét állatnak tartsa? Az, hogy tapasztalatainál és jártasságánál fogva ámítsa és becsapja a fiút? Ha pedig valami *egészen más*: a bölcs szeretet önzetlen és boldog szolgálata az, ami ebből következik, - azt hiszem, tisztában lehetünk a *felelősséggel és az ítélettel, ami a néppel szemben reánk nehezedik.*

Mindazokból az előnyökből, melyek az úri ember birtokában vannak, a néppel szemben *csak kötelességek* származnak! És mindaz, amit az úri ember a népért tehet és tesz, semmiképpen sem több, mint *tőle függetlenül adott értéknek* hozzásegítése a minél teljesebb kibontakozáshoz.

Ez az önmagában hordozott, független *érték* meglehetősen ismeretlen. Sőt, a néppel szemben ellenkezőleg vádakat hangzanak el. Hármat említek meg ezekből: *a nép önző, a nép megalkuvó, a nép nem ismer más életet, mint az evés-ivást.*

A nép *önzése* főleg a földjéhez való ragaszkodásban áll. Ami az övé, az a néhány hold föld és az a pár marha, ahhoz erősen ragaszkodik, - abba beleöli az életét, annál messzibb célokat nem akar ismerni és szolgálni. Nem érti meg a *nagy közösség* érdekeit, nem áldoz közcélokra. Nem szereti az olyan adózást vagy adakozást, melynek célja kívül esik az ő közvetlen láthatárán, amelynek eredményét nem ő, nem az övéi, vagy legalább is nem a saját községe élvezi. Hasznót akar látni mindenből és persze a maga hasznát, a maga részesedését. Ilyen a nép. Hát az urak milyenek? Ők persze nem ragaszkodnak ahhoz, ami az övék. (Elég baj, hogy sokan nem!) Ők persze nem akarnak hasznót látni abból, amiért pénzt adnak. (Elég baj, hogy haszontalan dolgokra adják a pénzüket!)

A dolog úgy áll, hogy a népnek ez az önzése, a földjéhez és marhájához való ragaszkodása nemcsak *természetes*, hanem a legnagyobb mértékben *kívánatos* is.

Bárcsak meg is tudná tartani és gyarapítani is tudná azt, ami az övé! Másodszor, sajnos, *nagyon kevés* az, ami az övé. Harmadszor: vajon ki a *felelős* azért, hogy a nép a nagy közösség realitását nem érzi?

Mit tett és megtett-e mindent az intelligencia arra nézve, hogy a nép a nagy közösséget a maga életének érezze? Mit is jelentett reá nézve ez a nagy közösség? Jobb, szabadabb, emberibb, mélyebb és kíváncsibb lehetőségeket az életre? - A nép önző, mert élni akar. Sajnos, nem látja tisztán, hogy életének lehetősége mit kíván tőle és mit eredményezne, ha ennek a kívánságnak eleget tenne. Mert nagyon kicsik a lehetőségei, nagyon kicsinyesek az aggodalmai, a félelmei is. Ez az önzés gyermekies, öntudatosságban szegény, kezdetleges.

De hogy változtatható meg? A magasabb életigények fölébresztése által. Nem az életmód fizikai, érzéki igényeinek fölébresztésére gondolok. Hanem magasabbrendű szellemi, erkölcsi igényekre. Csak ezek válhatnak ki nagyobb erőfeszítéseket és önzetlenebb lendületet belőle. Ilyen igények ébresztése, magasrendű szenvedélyek keltése csakis akkor remélhető és lehetséges, ha ennek a népnek tanítói, írói, művészei, vezetői: az intelligencia a maga egészében nagy szeretettel hajlik le hozzá és felébreszti a lelkében alvó vágyakat a tudás, a szépség, a jószág kincseire.

Miért megalkuvó a nép? Mert közeli, kicsi érdekeket, amiket lát és amikben kimerül az életigénye, fontosabbnak tart számára egyelőre távoli és kevés valósággal bíró, tulajdonképpen csak szép szavakat jelentő nagy érdekeknél. Megalkuvása ösztönös alkalmazkodás a viszonyokhoz, melyek között élnie kell. Ha igazán igényelné a maga egész embermivoltát és életjogát, nem alkudna meg a körülményekkel, kívánná a nagyobb lehetőségeket, biztosítaná magának azt, ami életének nélkülözhetetlen értékévé lett. Vegyük például az anyanyelv jogát. - A nép állítólag nem fejt ki valami nagy buzgóságot abban a küzdelemben, hogy gyermekei anyanyelvükön tanuljanak. Kétségtelenül azért, mert ez az anyanyelv reánézve nem az az egyetlen, páratlan és pótolhatatlan érték, amelyért minden áldozatra kész volna. De, kérdem, a magyar írók miért tartják alsóbbrendű feladatuknak azt, hogy (legfeljebb) *a népről* írjanak, annál, hogy *a népnek* írjanak? Hogy éppen az ő számára tegyék ezt a nyelvet igazi kinccs?

Igaz-e az, hogy a nép az élet lényegét és értékét az evés-ivásban látja? Nem igaz. Nem látja nagyobb mértékben annak, mint az úri ember. Egyébként végtelen szomorú, hogy az élet magasabb rendű öröméhez nem juthat hozzá és ennek nem ő az oka. A nép életerejé és életakarata többet igényel az evés-ivásnál. Mikor templomot épít, harangot szerez, iskolát állít: *erejének öntudatát keresi és az abban való örömét akarja kiujjongani*. Aki, mint én, százszor is látta a „parasztot” csillogó szemmel tekinteni arra a templomra vagy iskolára, amelyet ő épített s amelyre ő adakozott: az sohasem fog kételkedni ebben az igazságban.

A nagy társadalmi teendő tehát, mely az életlő előítéleteket elpusztítja, - a magyar egységnek társadalmi megszervezése. A magyar népnek, amely csak tömeg, élő orgánummá szervezése, melyben minden réteg egymásért és egymás által él. E szervezésnek az *önerő* kifejlesztése a célja, amelyből a kisebbségi nemzet *anyagi és szellemi egzisztenciájának* biztosítása következik. Újra hangsúlyozom, hogy ez az egység nem jelent színtelen egyformaságot, hanem különféle feladatok és foglalkozások egymással tervszerűen összekapcsolt, az organizmus minden atomját a maga helyén és a maga értéke szerint érvényre juttató harmóniát. *Nem jelenti azt, hogy az intelligencia egészében paraszttá legyen, de azt sem, hogy a nép a maga egészében intelligenciává legyen.*

Az erdélyi magyar demokráciának helyes értelme az lenne, hogy *tisztázzuk és érvényesítsük az életformák önmagukban való szerepét és kölcsönös összefüggését*. A nép életének ebben a demokratikus egységben kettős jelentősége van.

A népet a maga foglalkozása, feladata és egzisztenciája a *földműveléshez* köti. Ennél fogva világosan kell látnunk, hogy a „földművelő nép” fogalma mindenekelőtt egy sajátos és állandó életformát és ebben egy önálló lélettartalmat jelent.

Nem az a teendő, hogy a népet kiemeljük a maga reális és egyedüli életeleméből, hanem az, hogy teljes erőnkől *válasszuk el a „nép” fogalmát a műveletlenség, nyomorúság, öntudatlanság, kicsinyes földhöz tapadás, alacsonyrendű lelki élet fogalmától.* Egyszóval, hogy a népi életet a maga légkörében és miliójében *megnemesítsük.*

Fontos és érdekes lenne ennek a nemesítő munkának módjairól beszélni, de ezúttal lehetetlen ezt a messze ágazó kérdést fejtegetni. A fő itt a *kötelesség* meglátása, amely az intelligencia tagjait arra hívja fel, hogy az atya és testvér felelős szeretetével szervezkedjék meg erre a munkára, melynek gazdasági, lelki, szellemi, művészeti téren mindenütt rendkívül nagy teendői vannak. - Százszorta fontosabb és a jövőt tekintve, mérhetetlenül jelentősebb feladata az erdélyi magyar szakembereknek, gazdasági és szellemi tudományok művelőinek, íróknak és művészeknek az, hogy mindennel, amit tudnak és alkotni képesek, a nép öntudatát emeljék fel, a nép anyagi és szellemi életnívóját gazdagítsák meg, a néplélek ösztöneit, vágyait és érzelmeit tisztítsák és finomítsák s a nép örömeit nemesítsék meg, mint az az ambíció, hogy minden más szemponttól független „önértékű”, „l’art pour l’art” alkotásokkal szerezzenek maguknak nevet és dicsőséget. Valóban itt volna az utolsó ideje egy *nemzetpedagógiai* megszervezkedésnek, az összes tényezők egyesülésének a feladatok megtanácskozására, szétosztására, munkába vételére. Ez az a tett, amelyre a mi nemzedékünk elhivatott és *csak ebben van történelmi missziója*, vagy rettenetes történelmi ítélete, ha meg nem érti, nem vállalja, lebecsüli és érzéketlenül elveti.

A népélet második jelentősége az, hogy maga adja az erőforrást és a termőtalajt a saját *vezetőinek*, a jövőndő intelligenciának kialakulására. Viszont ennek a vezetőrétegnek életében a nép megint *céllá* teendő: azoknak kell élnie, azokat kell védelmeznie, emelnie, gazdagítania, akikből kiemeltetett.

A nép problémája mellett a másik nagy társadalmi kérdésünk a magyar munkásság bekapcsolódása a kisebbségi nemzet organizmusába. Fájdalmas tény, hogy az évek folyama alatt ez a magyar réteg mindjobban levált és elkülönült a nemzettesttől. Más, osztályérdek szolgálatában és sajnos, legtöbbször idegen vezetés alatt nagy szakadék állott elő gondolkodásban és életfelfogásban közöttük és közöttünk. A baj oka a háború előtti időkre nyúlik vissza, a magyar szociáldemokrácia kialakulásának körülményeibe. Azonban kétségtelen, hogy a *közös kisebbségi* sors olyan új lehetőségeket teremtett a találkozásra, az egy organizmusban való életközösségre, melyet a magyar vezetőrétegnek is, a munkásságnak is, mint *történelmi* figyelmeztetést és életparancsot, kell meghallaniuk.

Meg fogják-e hallani? Nagy kérdés. Nem tudom, hogy ők mikor, hogy fogják meghallani. A magam részéről egyetlen-egyszer sikerült alkalmat nyernem arra, hogy - évekkel ezelőtt - szólhassak hozzájuk. A találkozás biztató volt. Sajnos, rajtam kívülálló okokból nem lett folytatása. Ettől eltekintve, *magunkra nézve* kötelességnek kell tekintenünk a *közeledés, a szolgálat, a kéznyújtás* munkáját.

Van egy magasabb szempont, amely ezt sürgeti. Felfogásom és látásom szerint a munkásság egy nagy erkölcsi *veszedelembé jutott.* A munka *jogainak* éles és jól szervezett követelése közben a *munka kötelezettségének* nagy valósága elhomályosult. A munka megérdemli a maga jogait, - ha a munka *jó, értékes, megbízható, korrekt.* Azonban a munka *becsület ügye*, melyről Pál apostol beszél, sajnos, nagyon is megrendült. A *munkaóra* fogalma nem az egy óra alatt teljesíthető legtöbb és legjobb munkát jelenti, hanem a minél kevesebb és minél kevésbé lelkiismeretes munka minél nagyobb *órabérért.*

A magyar munkásságnak meg kell értenie, hogy jogainak, követeléseinek százszázalékos kivívása esetén is vereséget szenved, ha e jogok *erkölcsi* alapja, a *munka becsülete*, lelkében megrendült s nem tud megfelelő ellenszolgáltatást adni a követelményért.

Én azonban azt hiszem, hogy a szociáldemokráciának *egyoldalúan* a munka jogára alapított törekvése a munkáslélek *előítéletévé* lett és éppen ezért ezt az erkölcsi alapot csak egy más alapon szerezheti vissza.

Ez pedig csakis a *magyar nemzeti kisebbség szervezett életközössége* lehet, melyben a magyar munkás is megtalálja a maga nagy *erkölcsi* kötelezettségének lendítő erejét és viszont az élethez való jogainak respektálását is.

A társadalmi megszervezésnek a lelki egység e nagy parancsa mellett van egy másik, igen fontos kérdése, és ez a társadalmi szervezet *önfenntartásának* problémája.

A romániai magyar kisebbség lélekszámát másfélmillióra becsülve, - alapigazságul kell tekintenünk és meggyőződésé kell tennünk, hogy *másfélmillió embernek van és kell hogy legyen önereje arra, hogy minden anyagi és szellemi szükségletéről önkörében tudjon gondoskodni*. Természetesen ennek a követelménynek megvalósítása elválaszthatatlan a *közös és arányos teherhordozástól*, amely viszont visszatér, mint gyümölcsöző befektetés, az egyesek és az összesség javára. Egyházi téren tett tapasztalataim alapján merem állítani, hogy egy olyan közteherviselés megvalósítása, amely a magyar közösségnek elsősorban nagy anyagi és szellemi érdekeit, de helyes értelmezés mellett az egyesek egzisztenciáját is biztosítani tudja, kilencven százalékban a *megszervezés* kérdése. Nézzünk szemébe a valóságnak és merjük kimondani, hogy az, ami ezen a téren eddig történt, teljesen *elégtelen*, de teljesen *helytelen* is.

Az a mód, ahogy eddig a kisebbségi magyarság a saját önfenntartását végezte, nemhogy *ránevelő* munka lett volna az öntudatos kisebbségi életre, hanem csak megkeményítette és megrogzította a magyar természetnek azt a tarthatatlan atavizmusát, amely esztelen irtózáttal viseltetik minden formája iránt a *szervezett* adakozásnak, a kötelességszerű *adózásnak*. Mi történt eddig a magyar kisebbség közcéljainak és intézményeinek fenntartása terén?

Keveseknek céltalan kifárasztása, erejük felett való megterhelése. Az, hogy a társadalom bizonyos rétege és szinte személy szerint is mindig ugyanaz a tábor, százféle módon és hihetetlen erőfeszítésekkel önkényt megadóztatta magát a közösség érdekeiért, akármilyen szép és tiszteletreméltó, mégis céltalanná válik, mert ezt az önfenntartást csak egyre szűkülő, nehezedő és mind elégtelenebb ad hoc injekciókkal biztosítani nem lehet. Ez nem is nevelői eljárás és nem is igazi *erőgyűjtés*, mert a mozdulatlanul maradó tömegekben csak növeli a tunya nemtörődömséget, a sült galambra való szájtátást és az ezer kibúvót kereső alacsony önzést.

Ez a gyakorlat, amellet hogy végre is feltétlenül csődbe kell vezetnie, egyúttal téves is, mert ez az önfenntartás lelki izomzatának elernyesztését munkálja a nemzettest túlnyomó részében. Amellet hogy ez a mód *keveseknek* vállára hagyta roskadni az elbírhatatlan terhet, egyúttal más szempontból is kifogásolható és ki kell hogy hívja maga ellen a kritikát.

Ha ugyanis teljes komolyságában átlátjuk a kisebbségi önfenntartás súlyát és jelentőségét, ha öntudatosan ismerjük a célt, a maga roppant nagyságában, akkor teljesen méltatlannak kell ítélnünk azt a gondolatot, amely a közcélokra gyűjtendő összegeket multságok és szórakozások vizontszolgáltatásával akarja kipróbálni. Ez az eljárás egyrészt *nemzetgazdasági öngyilkosság*, másrészt *lelkileg és erkölcsileg* - a célnak az eszközökkel való megalázása, amely egy kisebbségi nemzetre az öntudatlanság és éretlenség *szégyenfoltját* veti.

Ezekkel a kemény szavakkal nem azokat akarom elítélni, akik a legjobb és legtisztább intenciókkal, önzetlen szolgálattal, tehetségeik örömmel való áldozathozatalával igyekeznek *legalább ezen az úton tenni* valamit; az ítélet nem személyekre, hanem *a magyarság egészére* vonatkozik. A „közösség” áll az ítélet súlya alatt.

Minden józanul gondolkozó ember előtt világos először is az, hogy ezek a multsági és szórakozási alkalmak a magyar anyagi erőnek *háromnegyed* részét csorgatják el nem a cél javára,

hanem attól idegen érdekekre; a cél maga a legjobb esetben csak egynegyed részét kapja a megmozduló anyagi értéknek. Ezért mondható, hogy itt nemzetgazdasági öngyilkosság folyik. Nem igaz tehát, hogy „anyagilag fényesen sikerülnek”.

De nem lehet szó nélkül hagyni azt a szokásos szólamot sem, amely szerint az ilyen alkalmak „*erkölcsileg is fényesen sikerülnek*”. Ha ezalatt azt értik, hogy botrányok nem voltak, s ha ez elég, akkor be van bizonyítva az erkölcsi igények elképesztő szerénysége; de ha arra gondolunk, hogy minden anyagi áldozatnak erkölcsi erőket kell fölszabadítania és megsokszoroznia, akkor ez a kijelentés sokkal szomorúbbat jelent: *hazugságot* mond, mert semmiféle erkölcsi sikert nem eredményez, sőt, rászoktatja az embereket arra, hogy nagy és önértékű erkölcsi kötelezettségeikért mulatságot és szórakozást követelhetnek ellenszolgáltatásul és hogy az erkölcsi kötelezettség morzsákkal is kielégíthető, melyek a multság asztaláról lehullanak. Ez pedig nem egyéb, mint a cél megalázása és közgondolkodássá vált formájában a nemzeti közösség szégyene.

Sajnos, még az *egyházi* életben is találkozunk az „áldozat” ilyen formájával, ahonnan pedig még az írmagja is kiirtandó; de a társadalmi életben is tarthatatlan, eredménytelen és méltatlan ez a módszer.

Két megjegyzést akarok tenni a félreértések kikerüléséért.

Ezek a megállapítások nem az élet tisztességes örömei, az egészséggel és jó ízléssel összeférő multság vagy szórakozás ellen szólnak. Megvan ezeknek a jogosultsága és szükségessége, megvan a hozzájuk illő lehetősége és módja is. De *erre* alapítani a kisebbségi önfenntartást, a közös célok szolgálatát, teljesen elhibázott és megengedhetetlen dolog. Emellett, egy öntudatos közösségi életben arany szabály az is, hogy a multság és szórakozás csak a kötelezettségek százszázalékos teljesítése után megmaradó lehetőség! Egyébként egy öntudatos társadalom *mindenkinek* kell hogy biztosítsa ezt a lehetőséget is.

Másodszor: az elmondottak semmiképpen se akarják kizárni annak a kötelezettségnek teljesítését, hogy a magyar társadalom a *lélek örömeit* fakasztó *művészi* megnyilatkozásokat igényelve, élvezze és támogassa. Sőt! Az én felfogásom ebben a tekintetben az, hogy *sokkal többre kell értékelnünk* ezeket, mint amik ma. Mert ma ezek a *multság fűszerei* csupán, holott igazság szerint szellemi önfenntartásunk lényeges alkotótényezői, tehát *önmagukért* kell őket igényelni és támogatni s ez éppen úgy beletartozik önfenntartásunk szervezett módjának megalkotásába és programjába, mint a gazdasági, vagy iskoláztatási kérdések.

Mindezek alapján a feladatot így fogalmazhatjuk meg: *a jótékonykodó társadalmi akciók helyett szervezett életfenntartást kell formálnunk.*

Lehetséges-e ez?

Igen, mert merem állítani, hogy *a magyarság még távolról sem próbálta ki gyermekei, családja, kultúrája, nemzete iránti szeretetének teherbíró-képességét és termőerejét.* Meg vagyok győződve róla, hogy az összes anyagi és szellemi szükségletek komoly számbavétele és az összes anyagi és szellemi erő komoly felmérése alapján lehetséges volna egy olyan teherviselés megalkotása, amely amellet, hogy elbírható lenne, elégséges is lenne. Egyesekre nézve kisebb, de viszont általános mivolta biztosítaná ezt.

Nagyobb kérdés az, hogy ami lehetséges, hogyan valósítható meg?

Világos, hogy semmiféle impériummal nem, mert azzal nem rendelkezünk, az erkölcsi impérium gyakorlása pedig csak ránevelés útján ölthet megfogható és hatékony formát. Erre feltétlenül be is kell rendezkednie a kisebbségi nevelésnek.

Addig is egy sarkon fordul meg a jövő ajtója: csakis akkor remélhető a kérdés megoldása, ha annak *anyagi és szellemi* eredményei, gyümölcsei mindenki által hamarosan tapasztalhatók lesznek.

Az a hitem, hogy a magyarságnak végre is minden formációjában vannak képviselői, akikben megbízik és akiknek a szavára hallgat.

Ezeknek egy - mindenféle előítéletet félretevő - összejövételére, tanácskozására és összefogására lenne szükség, hogy mindenekelőtt egy komoly *számotvetés* a feladatokkal s a lehetőségek és teendők *öntudatosítása*, egyszóval az önfenntartás *programja* kialakulhasson. Ha ez sikerülne, a meggyőzés és megnyerés propagandája vehetné kezdetét.

Meggyőződésem szerint - a program és a propaganda minőségének titka az, ami a megszerveződés sikerét eldöntetné.

Ilyenféle alapvető kérdéseket kellene tisztáznunk:

Miféle közintézményekre és milyen közös alakulatokra van *feltétlenül* szükségünk gazdasági és szellemi téren?

Mi az, ami ebből *megvan*? Mi az, ami van, de nem felel meg a szükségletnek s vagy átalakítható, vagy megszüntetendő?

Melyek azok a *társadalmi akciók*, amelyeket közös támogatással fenn kell tartanunk? Hogyan lehetne biztosítani a *számbavevés*, *nyilvántartás*, *ellenőrzés*, *támogatás* szervezett formáját?

Mibe kerül mindez? Mi *jut* minderre, ha az erőket ismerjük? Hogy lehet ezt a terhet progresszíven *elosztani*? Milyen eszközökkel lehet biztosítani?

Miféle egzisztenciális következményei lesznek ennek a szervezettségnek?

Ezek és ezekhez hasonlóak a magyar kisebbségi *nemzetpolitika* alapvető kérdései.

Hogy ennek a nemzetpolitikának itt az ideje s hogy munkába kell kezdenie, az kétségtelen, mert különben a magyar társadalom az alapvető kérdésekben való tájékozatlanság és az egészségtelenül megoszló és elégtelen teherhordozás alatt rövidesen összeroskad és szétzilálódik.

Két veszedelemnek, melyek társadalmi életünk rákfenei, hamarosan meg kell szűnniük, mert nem hordozhatók el tovább.

Lehetetlen, hogy társadalmunk széles rétegei egyszerűen elzárkózzanak a közös kötelezettségek és teherviselés létparancsa elől.

És lehetetlen, hogy a minden terhet hordozó kisebb rész mindemellett még a *szabad kalózkodások* prédája is legyen, melyek a gomba módra termő és teljesen haszontalan, vagy egyenesen káros úgynevezett jótékony akciócskák, lapalapítások, könyvecskék, tiszteletjegyek és egyéb egyéni üzletecskék záporával borítják el.

Az *életöszön* fuldokolva sikolt egy fórumért, amely védelmet nyújt, amely igazságosan ítél, amely a kötelezettségeket megállapítja és amely a maga erkölcsi tekintélyével lesújt és felemel.

Egy *öntudatos és élni akaró* közösség nélkül meg nem maradhat s ha ennek megalkotására magát képtelennek tartja: kimondta önmaga felett a halálos ítéletet!

A KÉRDEZŐ JÖVENDŐ

A nemzeti öntudat revíziójának és a társadalmi megszervezkedésnek gyümölcsei a fiatal nemzedék számára érnek. Ezért nagyon fontos ránk nézve a *magyar kisebbségi nevelés* szellemének minősége és alkata.

Azt nem lehet mondani, hogy a magyarság az eltelt tizenkét év alatt ne érezte volna kellő súllyal a nevelés és az ezt lehetővé tevő *iskola* fontosságát. Küzdelmeink legelső vonalában állott ez a kérdés, s lehet állítani, hogy tartalmilag is betöltötte a kisebbségi küzdelem háromnegyed részét.

Talán különös, ha ennek dacára ezen a ponton is sürgős szükségnek állítom a revízió gyökeres végrehajtását.

Van egy olyan *előítéletünk*, amely a nevelés és az iskola kérdésével nőtt össze s amelyben összesűrítve megismétlődnek mindazok a nemzeti és társadalmi babonák, amelyekről eddig szóltam. Ez szomorúan természetes is, mert az idősebb nemzedékben, a nevelői generációban mindig megvan a törekvés arra, hogy a maga lezárt fogalmait és meggyőződéseit *átörökítse* a gyermekeire s így a jövendőt is a maga képére formálja. Csakhogy ez a törekvés a nevelésben még sokkal rosszabb, mint a jelenlegi felnőtt nemzedék életének gyakorlatában, mert ha az előítéletek valóban az ifjúság tulajdonává is lennének, akkor még a lehetősége is ki volna zárva a jobbértelmű változásoknak. Azonban, szerencsére, az eset az, hogy maga az ifjúság már mélyen érzi ezeknek a belső megváltozásoknak szükségességét. Kell, hogy a felnőttek nemzedéke is érezze ezt és véghezvigye magában az elme megváltoztatását, nehogy tragikus ütközés csattanjon ki a két nemzedék között, - amelynek kétségtelen jelei már is mutatkoznak.

El kell ismernem, hogy nagyon sok *külső* körülmény szolgál a szülők és nevelők előítéletének megerősítésére és látszólagos igazolására. Ezért nagyon nehéz is ezen a téren egy új öntudat felébresztése. Bátor szembenézés kell itt is önmagunkkal és elszántság arra, hogy a tények igazságával szemben készek legyünk elménket és szívünket befogadóvá tenni. Azt hiszem, csaknem általános meggyőződés az, *hogy a régi nevelés és a régi iskola maradék nélkül megfelelő és jó volt, míg a mostani éppen ilyen mértékben rossz*. Mi az, ami ezt a meggyőződést kelti és megszilárdítja? Azok a külső nehézségek, amelyek tőlünk függetlenül súlyosodnak reá gyermekeink nevelésére és iskoláink életére. És természetesen, letagadhatatlanul igaz mindaz a sok panasz, ami ezekre vonatkozik. Tizenkét év alatt volt módunk megtapasztalni, hogy a kisebbségi nevelés és iskolaügy elé miféle rettentő korlátok, bilincsek, gátak emelkednek s hogy mennyiféle, szinte fel sem sorolható nehézsége állott elő annak, hogy a magyar szülő gyermekét a saját iskolájában, a saját maga által jónak tartott szellemben neveltethesse. Természetes, hogy tőlem áll a legtávolabb a nevelés és iskola e tőlünk független bajainak letagadása, hiszen kötelesség és meggyőződés szerint folytatom ellenük minden felelős tényezővel együtt, a lankadatlan küzdelmet. Sajnos, nagyon messze állunk még attól, hogy az erre vonatkozó örök emberi és nemzeti jogaink elismerve és érvényesítve legyenek.

Tehát igenis vannak *külső* bajok, amelyek a mai iskolát a régivel szemben rosszra teszik, vannak *kötelességek*, melyek folytán harcolni meg nem szünhetünk mindaddig, amíg ez a külső rossz a jogok megnyerése által el nem enyészik. - De senkinek sem szabad megállnia azon, hogy csak olyan bajok vannak, melyek tőlünk függetlenek és amelyekről mi nem tehetünk s ha ezek megszűnnének, nevelésünk és iskoláink minden problémája el volna igazítva.

Ebben a felfogásban fenyeget minket az a *nagy veszedelem*, hogy ifjú nemzedékünk testi és lelki minőségéért, szelleméért, törekvéseiért *a teljes felelősséget a tőlünk független külső*

körülményekre toljuk át. - Az a kötelességem, hogy figyelmeztessen az erdélyi magyarságot: a gyermekeiért, a jövődjéért, bármiféle iskolarendszer, bármiféle külső nehézségek dacára is, egyedül ő maga viseli a felelősséget a saját lelkiismerete, a történelem és az Isten előtt.

Semmiféle *külső* nehézségnek, a külső körülményekkel szemben fennálló semmiféle *jogos* panasznak és a megillető jogokért folytatott semmiféle külső *küzdelemnek* nem szabad elfeledtetnie és semmivé tennie azt a felelősségteljes kötelességet, amely bármiféle körülmények közt a *szülőket és nevelőket* terheli a nevelés *belső szelleméért*.

Mit jelentene számunkra az, ha Isten kegyelméből birtokába juthatnánk a gyermekeink nevelésére és iskoláztatására vonatkozó összes jogainknak, a teljes *lehetőségét* egy saját szellemünkben való nemzeti és emberi nevelésnek, amely meggyőződésünk szerint az államra nézve is a legjobb és legértékesebb lehetőség lenne. Törvények és intézkedések ennél többet nem is adhatnának és nem is lehet tőlük többet várni. Az, hogy e lehetőségek közt magának a nevelésnek munkája milyen *értéket* képvisel, - az más kérdés, az a mi felelősségünkre tartozik, az *tartalmi* kérdés, amelyet nem külső szabályok döntenek el, hanem a nevelői nemzedék lelkülete, jelleme, egész szellemisége. Ez az, amiben reászorultunk *önmagunk revíziójára*.

Vannak, akik sokféle elodázó kifogást emelnek ez ellen a revízió ellen. Azt mondják, hogy a mai keretek, a mai rendszer, a mai nehézségek mellett nem lehet erre gondolni, ezt megvalósítani. Továbbá, hogy mit is akarunk addig *belső* kérdésekről beszélni, amíg a külső lehetőségek hiányzanak? Majd, hogy *ráérünk* akkor is megvitatni a belső kérdéseket, ha a lehetőségek teljessége megadatott a külső világban.

Ezek a vélekedések tévesek és veszedelmesek. *Kettős* fronton kell harcolnunk, ez az igazság. Nem szünhetünk meg küzdeni a jogainkért a külső fronton: ez természetes. De egy pillanatig sem szabad halogatnunk a belső probléma megoldását sem. Nagyon is lehetséges, hogy ez a halogatás még a teljességükben megnyert külső lehetőségeket is hiábavalókká tenné számunkra. Kétségtelen, hogy bármely külső körülmények közt is lehetséges munkálni a belső revíziót is éppen az a soha fel nem adható reménység, hogy egyszer mégis csak szabaddá válik számunkra a nevelés külső útja, kell hogy folytonosan ösztönözzön a nevelés belső reformjának megvalósítására. Elő kell készülnünk lelkileg a jobb lehetőségekre, mert egyébként azok méltatlanul találnának bennünket.

Mihelyt *erre* a meggyőződésre eljutunk, azonnal föltisztul a szemünk előtt a kérdés horizontja és megdöbbenve kell látnunk az igazságot: távolról sem áll meg az a megnyugtató hiedelem, hogy az ifjúság nevelése terén *tőlünk függő, belső* bajok nincsenek, hogy a régi nevelői felfogás támadhatatlanul helyes és nem szorul semmiféle revízióra.

Ellenkezőleg! Aki nyitott szemmel néz a világba, elmélkedik az ifjúság életében világszerte folytonosan felbukkanó és sokszor igazán megdöbbentő jelenségeken, aki egyszer komolyan megpróbálja a saját gyermekeinek lelkét és életét megfigyelni s képes ezt összehasonlítani a maga ifjúságának lelki képével: az riadtan ébred reá, hogy *éppen itt van* a baj a nagy válság, a legsürgősebb és legégetőbb teendő.

Csak nemrégiben jelent meg *dr. Imre Lajosnak „Az ifjúság válsága”* c. munkája, - melyet minden szülőnek és nevelőnek a *lelkiismerete* társaságában kellene elolvasnia, - amely sok más, legkomolyabb nevelőnek meggyőződésével egyezően mondja ki a félelmetes tényt: az ifjúság túllépte a mi nevelői szellemünket, a nevelés és az iskola elmaradt az ifjúságtól. A szülők és nevelők nemzedéke, - a szó igazi értelmében -, *nem ismeri* az ifjúság lelkét és ezért nem tud segíteni a válságon, amelyben az ifjúság forog.

Sok, nagyon sok szülőnek kellene ráébrednie arra a szorongató, gyötrelmes és egyúttal harcra hívó tényre, hogy saját családjában, saját gyermekeiben idegenek járnak, beszélnek, vágyakoznak, szenvednek, tusakodnak körülötte, akik nem tárják fel előtte a lelküket, akik éppen

előtte zárkóznak el megértés és támogatást nem remélhető kérdéseikkel, - s hogy ennek az ő merev elzárkózása, helytelen érzékenysége, makacs célkitűzései és önző kormányzási, alakítási fogalmai az igazi oka. Sok, nagyon sok nevelőnek kellene számot vetnie azzal a ténnyel, hogy a reábízott ifjú lelkeket más kérdések és más feleletek érdeklik, mint a hosszú gyakorlat rutinjával eléjük örölt ismeretanyag. Hogy barátra van szüksége az élet kemény és félelmes támadásai között a testében-lelkében tűzben forgó ifjú léleknek. A szülői és tanítói pedagógiának van egy olyan tévhite, amelyet az idők jelei halálra ítélték. Az a tévhit, hogy ők, hogy mi teremtik és alakítjuk a gyermek lelkét, életét, jövőjét. Ebből következik, különösen ma, a legtöbb szülőnek és tanítónak az a keserves csalódása, hogy egészen váratlanul és a saját intencióik ellenére kell aztán rájönniük arra, hogy az a lélek mellettük, ellenük alakult, hogy nélkülük és teljesen másképpen gondolkodik, érez, cselekszik, hogy romba dönti terveiket és természetesen nagyon sokszor veszedelembbe, pusztulásba dönti önmagát. Sokszor felneszelnek az emberek arra a tényre: milyen más ez az ifjúság, mint ők voltak. De nagyon ritkán elmélkednek és még ritkábban vannak le következtetéseket ebből a föleszelésből. Nem akarják megérteni, hogy a világ, a történelem, az élet nagy tényei, melyek mint mondtam, küldetéssel, parancssal jönnek, - ezek azok, amik alakítanak! És az ifjú lélekre ezek nehezednek rá, ezek hatnak, ezek döntenek, sokszor saját maga előtt is észrevétlenül. Mi hát a nevelői kötelesség? Engedelmesen figyelni a tényekben szóló isteni parancsokra és felelősségteljes szeretettel örködni azon, hogy az ifjúság a parancsokat és ne a tények köntösét, félreértett, mert önzésből fakadt magyarázatát kövesse.

Csakis így jöhetünk tisztába azzal, mi az a régi baj, amely nevelésünk belső katasztrófáját okozza? Mert az kétségtelen, hogy a hiba régi eredetű.

Ha a háború előtti magyar nevelést vizsgáljuk, úgy találjuk, hogy annak tartalma három egymással összeilleszkedni nem tudó, tehát heterogénnek maradó törekvést foglalt magába.

A *nemzeti érzés* meggyökereztetését; a *természettudományos szellem* világmagyarázó módjának beidegzését és az *erkölcsi ideáлизmus* életszemléletének kialakítását.

Ennek a három iránynak azonban feltétlenül *belső dilemmákba* kellett kerülniük az ifjúság lelkében, mivel *tendenciájuk* kibékíthetetlen ellenmondásban és ellentétben állott egymással. A nemzeti nevelés kizárólagossága az idealizmus egyetemességével s mindkettőnek ideológiai jellege a természettudományos szellem materializmusával került feloldhatatlan gombolyagba. Lehetetlen tehát, hogy ennek a széthúzó erőktől feszített nevelésnek sikerült volna *egységes öntudatot, egészségesen egyensúlyozott lelkületet* fejlesztenie.

A hiba azonban nem magában a három tényezőben rejlik, hanem mindeniknek *saját fogyatékosságában és helytelen tendenciájában*. Ez tette lehetetlenné azt, hogy a mindháromban benne levő egészséges, értékes elem a magyar nevelés egységes szellemévé olvadhasson össze és reális eredményt adjon a magyar ifjúság egészséges szellemében. A *nemzeti érzés* nevelését a kritikátlanság tette irreálissá. A *természettudományos* nevelést világmagyarázatának *pesszimizmusa és hitetlensége* változtatta méreggá - eledel helyett. Az erkölcsi ideáлизmus propagandáját a nevelői nemzedék morális álorcájú életgyakorlatának hazugsága erőlténítette frázissá, s tette ellenszenvenessé.

Nem kellett egyéb, mint a világháború katasztrófája, hogy e nevelői szellem felett a *tények* kegyetlen és rettentő szava mondja ki a végítéletet.

Most már próbáljuk egyszer megérteni azt, hogy ezzel a nevelői szellemmel szemben, melyet ma is változatlanul fenn akarunk tartani, egy olyan ifjúság áll, amelyik a háború hozta változások, tények, körülmények által meghatározott lelkülettel néz szembe vele. Rögtön látnunk kell, hogy azt a nevelői szellemet a tények haladták meg, hogy az ifjúság a tények kényszere alatt lépte túl azt. Ezek a tények rettentően kiábrándítók, mert illuzórikusnak, hiábavalónak,

haszontalannak mutatják azt a nemzeti érzést, amelynek lelkes szavalásából ez az eredmény jött ki; bűnösnek ítélik azt a világnézetet, amely az „aki bírja marja” elvét szentesítette s így értelmileg megegyezik az emberpusztító háborúval; nevetségesnek és utálatosnak bélyegzik azt az erkölcsi eszményiséget, amely hazug kendője volt csupán az önző hatalmi törekvéseknek s megásta a milliók sírját. Nyilvánvaló, hogy ugyanazon értelmű nevelésnek többé hitele nincs, nem is lehet. Érthető, hogy azok a tekintélyek - szülők, család, állam, haza, egyház - melyek e nevelés elveit elfogadták, vagy éppen szentesítették, megrendültek az ifjúság lelkében s azok az értékek, melyeken e nevelés sarkallott, *gyanússá és hatástalanná* váltak előtte.

És így, ezer és ezer jeléből láthatjuk az ifjúság életének, - kialakulóban van bennük a kor *új* lelkülete, mely a legtöbbjükben természetesen ösztönös és homályos, de némelyikükben már öntudattá alakuló s a nyomukba lépő és felsarjadzó cserjésben már hangos szóval hirdetett zenéje a jövőnek. Ennek az új lelkületnek tartalmát ezekben körvonalazhatom: a nemzeti lélek és múlt *kritikai* szemlélete; - világnézetek és magyarázatok helyett a tények ismerete és felhasználása; erkölcsi frázisok helyett az élet kérdéseivel szemben való *gyakorlati állásfoglalás*.

Ez az új lelkület a régi nevelés tartalmának revízióját sürgeti.

Ha a *nevelő nemzedék* ez elől a feladat elől kitér, *felelős* lesz a világ legnagyobb és minden eddigit felülmúló katasztrófájáért. Miért? Mert *csakis* a nevelő nemzedék hajthatja végre ezt a revíziót, - *önmagában*. Ő kell hogy *öntudatos*sá tegye a tények parancsolta új lelkületet. Mert az ifjúság akar, sejt, törekszik, de természeténél fogva soha se tudhatja tisztán, túlzásoktól mentesen, egészséges realitással azt, hogy mit akar? Ezt csak az őt utolérő, a kor parancsszavát megértő és teljesítő idősebb nemzedék mutathatja fel előtte.

Az ifjúság előtt csupa kérdések állnak, az ő saját életének égető kérdései, de a *feleletek* megadása nem az ő képessége és feladata. A feleleteket a kor parancsát ismerő és teljesítő *nevelők* adhatják meg neki.

Világos ugyanis, hogy mindaz, amiben ma az ifjúság kételkedik, nem hisz, nem bíz, ami ránézve nem valóság és nem érték: nemzeti múlt, nemzeti öntudat, egységes világszemlélet, erkölcsi eszmény, tekintélytisztelet - csak *formáiban*, helytelen tendenciáiban, félrecsavart értelmezésében, lényegével való visszaéléseiben rossz és revideálandó, de nem igazi tartalmában. Sőt éppen az a fontos, hogy mindezek igazi tartalmukat nyerjék vissza az ifjúság számára. De ez csak úgy lehetséges, hogy ezt az igazi tartalmat visszanyerik a nevelők lelkében és életében.

Mi vagyunk azok, akiknek másképp kell látnunk a múltat, a világot, az életet, az embert, a jövőt. Másként kell felelnünk az erre vonatkozó kérdésekre, mint ahogy az ősök dicsőségében sütkérező honfibüszkeség, az eszménytelen és gögös tudomány s a szemforgató erkölcsi kétszínűség feleltek.

Miféle támaszpontjaink vannak ehhez?

Az egyiket maga az ifjúság adja. Mi az, ami az ifjúságot érdekli, ami neki fontos? Ez a kérdés egyértelmű ezzel: mi az ifjúság életének tulajdonképpeni rugója? Nem egyéb, mint maga az életakarás, vagy ami ennek más oldalról tekintett reflexe: az erő öntudata, az élet öröme, öntudatos, erős, örvendező élet: ez az ifjúság természetes vágya és törekvése. Életkora, jellege hozza magával, hogy ezt a célt az új, a más, a több útján keresi. Feltűnés, rendkívüliség, nagyság, siker azok a csillogó pontok, amelyek e kiváltképpen fantáziakorszak előtt tüzelnek. Hol talál levezetést ez az ösztön? Mik táplálják és mik elégítik ki? A játék, a sport, a mozi, a színház, az irodalom. Helytelen utak ezek? Önmagukban nem helytelenek, eszközök, amelyek nagyon jók lehetnek egy nevelő társadalom kezében. Eszközök, amelyek szaporíthatók, javíthatók. Ilyen példát adott a cserkészlet, mely a modern nevelés egyik leghatalmasabb tényezője.

A másik támaszpontot adják mindazok a valóságok, melyekbe az ifjúság nagyot akarása ütközik, amelyek közt és amelyek által kell szabályoztatnia az életfolyónak, hogy romboló árrá, vagy szétterülő mocsárrá ne legyen. Mik ezek a valóságok az ifjú életében? A saját teste, amelyről olyan keveset tudott régebb, olyan kevés jóakarató és bölcs segítséget talált ennek kérdéseiben, amelyet vagy elhanyagoltak, vagy elrejtettek előle vagy avatatlanok felvilágosítására hagytak a nevelői. A saját lelke, amely olyan kevés realitást nyert a régi nevelésben és tanításban, melyet még testénél is kevésbé ismert és még annál is rosszabbul táplált. A *múlt*, amelyből származott és amelyet a vérében, az idegzetében, a sejtjeiben, a gondolkozásában, az ösztöneiben és akaratában hordoz, amely átok is lehet, ha nem érti és nem szereti, de minden áldásforrása is ha tisztába jő vele. Az *erők és hibák*, amelyek sajátjai. A *család, a körülmények, a tények*, melyek között él. A *jövő*, amely vár reá. A világ, amely az ő világául teremtetett. A bűn, amely ellensége és az Isten, aki az ő Atyja Krisztusban. Minden szemben áll az ő életvággyával, minden az ő életének kérdése. A nevelő felelni tartozik e kérdésekre. És éppen az a nevelő támaszpontja, hogy minden kérdéses az ifjúnak, ami van.

Aki ismeri az ifjúság lelki *rugóját* és tisztában van azzal, hogy az ifjúság előtt minden kérdéses, ami van, annak nevelői feladata világos: *a nagy, a teljes életre való e természetes és szükség szerű törekvést nem letörnie*, de nem is irreális és hazug jelszavak által féktelenné tennie, hanem a tények komoly, alapos, bizalmas, lelkiismeretes feltárásával a valóságos életfeladatainak megoldására kell irányítania.

A nevelő nemzedéknek az a nagy erkölcsi *feladata* van önmagával szemben, hogy azokat a hatalmas valóságokat, amelyek az élet titokban működő, zajtalan, de ki nem csúfolható motorjai és duzzasztógátjai, - egész nagyságukban újra realizálja és érvényesítse a saját életében, hogy aztán az ifjúság életében is örök szabályozókul állíthassa őket. *Rend, egészség, ízlés, becsület, szeretet*: jaj nekünk, hogy frázisokká koptak az életünkben, de százszor jaj ezután, ha szabályozó hatalmukat vissza nem állítjuk a magunk és gyermekeink életében!

Csak azt ne higgyük, hogy szülői vagy tanítói állásunk, helyzetünk *tekintélye* az, amin a dolog megfordul. Az állások és helyzetek *tekintélye* megrendült, mert sohase is önmagából fakadt, hanem abból az erkölcsi hatalomból, amelyet kifejezett.

Az ifjúság lelkében van egy *ellentét*, amely éppolyan csodálatos, mint amilyen természetes. Az ifjúság nem szereti a tekintélyeket, de szíve mélyéből szomjúhozza a hódolatot. Ez a hódolat mindig megcsalódik, ha a hős, akinek szól, puszta *tekintélynek* bizonyul. Csak egyetlen esetben válik az élet hatalmas lendítőerejévé, - ha a *szeretet* ellenállhatatlan sugárzása váltotta ki.

Az ifjúság a *szeretetet* szomjúhozza. A szeretet az, amit sok vak hódolatában is keres és aztán csalódva, a bálványt széttöri. De az igazi szeretet, amely minden értelmet felülhalad, az életnek soha el nem feledhető, mindig alakító és fölszabadító - egyúttal megmentő segítője lesz.

Tudjuk-e mi úgy szeretni az ifjúságunkat, hogy érettük gyűlölni tudjuk a saját bűneinket és az ő életükért magunk is megújulunk? Ez a mi nevelésünk revíziójának titka.

A Szentírásban el van mondva, hogy Krisztus tanítványai és az írástudók hogyan vitatkoztak és versengtek egy beteg gyermek felett? De meggyógyítani nem tudták. Egyik sem szerette közülük úgy a gyermeket, mint a maga igazát, tudományát, hírnevét, előítéleteit, tekintélyét. - A gyermeket Krisztus gyógyította meg, aki *őt magát* szerette.

Nem a tudós pedagógia receptjei fogják a mi ifjúságunkat megmenteni és jövődönket biztosítani, hanem az, ha meghalljuk és megfogadjuk a tanítványokhoz intézett szózatát Krisztusnak: „Hozzátok őt ide hozzám!”